

Poročilo civilne družbe spremljanja
izvajanja nacionalne strategije
vključevanja Romov
v Sloveniji

*Ocena napredka
na ključnih javno-političnih
področjih strategije*

Pripravila: Maja Skalar
Maj 2019

**Poročilo civilne družbe spremljanja
izvajanja nacionalne strategije vključevanja
Romov v Sloveniji**

Ocena napredka na ključnih javno-političnih področjih strategije

Pripravila: Maja Skalar

Maj 2019

Poročilo civilne družbe spremljanja izvajanja nacionalne strategije za vključevanje Romov v Sloveniji je pripravila Maja Skalar, neodvisna strokovnjakinja, v sodelovanju z Znanstveno-raziskovalnim združenjem za umetnost, kulturne in izobraževalne programe in tehnologijo EPEKA, socialno podjetje.

Poročilo je bilo pripravljeno kot del pilotnega projekta Romski civilni monitor, "Krepitev zmogljivosti romske civilne družbe in povečanje njene vključenosti v nadzor Nacionalne strategije vključevanja Romov." Pilotni projekt izvajajo za Evropsko komisijo, GD za pravosodje in uporabnike. Projekt koordinira Center za politične vede na Srednjeevropski univerzi (CEU CPS), v partnerstvu z mrežo Evropska romska grassroots organizacija (mreža ERGO), Evropskim centrom za pravice Romov (ERRC), Fundación Secetariado Gitano (FSG) in Romskim izobraževalnim skladom (REF) in ga izvaja približno 90 različnih nevladnih organizacijah in strokovnjakov iz 27 držav članic.

Čeprav je pilotni projekt Romski civilni monitor, čigar del je tudi pričujoče poročilo, koordiniran s strani CEU, poročilo predstavlja ugotovitve avtorjev, ki niso nujno v skladu s stališči CEU. CEU ne more biti odgovorna za nobeno rabo podatkov iz pričujočega poročila.

VSEBINA

SEZNAM KRATIC	6
POVZETEK	7
UVOD	9
ZAPOSLOVANJE	10
Izboljšanje dostopa do trga dela in učinkovitosti služb za zaposlovanje	10
Boj proti diskriminaciji pri zaposlovanju in anticiganizmu na delovnem mestu	12
Alternative v zaposlovanju na območjih z omejenim povpraševanjem na primarnem trgu dela	13
BIVANJSKE RAZMERE IN BISTVENE JAVNE STORITVE	14
Obravnavanje potreb Romov v prostorskem načrtovanju in dostop do osnovnih dobrin	14
Izboljšanje dostopa do varnih in cenovno dostopnih stanovanj	16
Učinkovitost stanovanjske in socialne pomoči za dostop in ohranjanje stanovanj	17
Boj proti diskriminaciji, stanovanjski segregaciji in drugim oblikam anticiganizma na področju bivanjskih razmer	17
Izboljšanje bivanjskih razmer in obnova prikrajšanih naselij	18
VPLIV ZDRAVSTVENIH POLITIK NA ROME	19
Zagotavljanje enakega dostopa do javnih zdravstvenih storitev	19
Boj proti diskriminaciji in anticiganizmu v zdravstvu	23
Obravnavanje potreb najbolj ranljivih skupin med Romi	23
IZOBRAŽEVANJE	25
Izboljšanje dostopa do kakovostnega predšolskega izobraževanja in varstva	26
Izboljšanje kakovosti izobraževanja do konca obveznega šolanja	28
Podpora srednjega in visokošolskega izobraževanja, zlasti za poklice z visokim povpraševanjem na trgu dela	30
Boj proti diskriminaciji, segregaciji in drugim oblikam anticiganizma v izobraževanju	31
PRIPOROČILA	34
BIBLIOGRAFIJA	36

SEZNAM KRATIC

APZ	Aktivna politka zaposlovanja
CSD	Center za socialno delo
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance
ESS	Evropski Socialni Sklad
ZRSZ	Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje
SSRS	Stanovanjski sklad Republike Slovenije
MGRT	Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo
MOP	Ministrstvo za okolje in prostor
MIZŠ	Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport
MZ	Ministrstvo za zdravje
NVO	Nevladna organizacija
NIJZ	Nacionalni inštitut za javno zdravje
NPUR	Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome
SRS	Stanovanjski sklad Slovenije

POVZETEK

Na splošno se položaj romske skupnosti v Sloveniji izboljšuje, vendar ne z želeno hitrostjo. Obstaja več politik, zakonov in programov, namenjenih vključevanju Romov. Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017–2021 (NPUR) vključuje dobrodošle ukrepe na vseh področjih, kjer so Romi najbolj marginalizirani: zaposlovanje, bivanjske razmere in dostop do stanovanj, zdravstveno varstvo in izobraževanje. Težava je izvajanje ukrepov, ki se močno opira na sredstva EU, pa tudi pogosto nedoločene aktivnosti, časovni okviri in finančna sredstva, namenjena posameznim ukrepom. Primanjkuje medinstitucionalnega sodelovanja in usklajevanja, vključevanja romske skupnosti v izvajanje ukrepov, pogosto pa smo priča tudi prenosu odgovornosti med državo in lokalnimi oblastmi.

Zaposlovanje

Stopnja brezposelnosti Romov v Sloveniji je zelo visoka, ocenjena je med 90 in 98 odstotki. Zavod RS za zaposlovanje ne zbira podatkov o Romih ločeno v evidenci brezposelnih oseb, uradno število brezposelnih Romov (okrog 2.400 Romov) pa se šteje za podcenjevanje. Razlogi za izjemno visoko stopnjo brezposelnosti so nizka izobrazbena raven, predsodki in diskriminacija s strani delodajalcev ter sistem socialne pomoči, ki včasih ne zagotavlja dovolj spodbude za iskanje dela. Za Rome na področju zaposlovanja ni prilagojenih programov - edini ukrep je vključitev v ukrepe aktivne politike zaposlovanja (APZ). Vsako leto je v ukrepe APZ vključenih okoli 2.500 Romov, večinoma v svetovanje, nekaj pa tudi v izobraževalne programe ali javna dela, ki predstavljajo skoraj edino možnost (začasne) zaposlitve Romov. Vendar rezultati niso spodbudni - zelo malo Romov potem dobi dolgoročno zaposlitev.

Bivanjske razmere in bistvene javne storitve

Romi v Sloveniji so najbolj izključeni na področju bivanjskih razmer, kar pomeni nadaljnjo izključenost na področju zaposlovanja, izobraževanja in zdravja, zaradi česar so Romi še bolj prizadeti zaradi revščine in marginalizacije. V zadnjih letih je bil dosežen določen napredek, na primer legalizacija in izboljšanje komunalne infrastrukture nekaterih romskih naselij. Vendar večina Romov še vedno živi v naseljih, ločenih od preostale družbe in v razmerah, ki so precej pod minimalnim življenjskim standardom, brez dostopa do osnovne infrastrukture - zlasti na jugovzhodnem območju Slovenije. Izvajanje ukrepov za izboljšanje razmer v romskih naseljih je odvisno od politične volje vsake občine - nekatere lokalne oblasti niso pripravljene sodelovati in država ne posreduje, četudi bi lahko. Najpomembnejši nedavni ukrep je bila ustanovitev državne Medresorske delovne skupine za reševanje prostorske problematike Romov, ki je aktivno delovala na tem področju, npr. pripravila priporočila za občine, v katerih živijo Romi, da v svoje prostorske načrte vključijo romska naselja. Spremenjena je bila zakonodaja, ki bi lahko pozitivno vplivala na nadaljnjo legalizacijo romskih naselij. Izvedeni so bili javni razpisi za državno sofinanciranje osnovnih komunalnih infrastrukturnih projektov v romskih naseljih - nedavni pozitivni ukrep je financiranje in izvajanje ureditve enega največjih romskih naselij Žabjak-Brezje. Romi se pogosto soočajo z diskriminacijo pri najemanju zasebnih stanovanj, na splošno pa primanjkuje neprofitnih stanovanj.

Vpliv zdravstvenih politik na Rome

Romi imajo enako pravico do zdravstvenega varstva kot drugi državljani, vendar včasih teh pravic ne uveljavljajo ali ne morejo uveljavljati, predvsem zaradi pomanjkanja ozaveščenosti o svojih pravicah in splošne socialne izključenosti. Slabo zdravstveno stanje Romov se najpogosteje pripisuje zmanjšanemu dostopu do zdravstvenih storitev, finančnim oviram, težavam na področju zaupanja in komunikacije, nizki stopnji zdravstvene pismenosti, slabim stanovanjskim razmeram in manj zdravemu načinu življenja. Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ), predvsem enota v Prekmurju, od leta

2014 izvaja programe promocije zdravja v romskih naseljih po vsej Sloveniji. Izvedeni so bili projekti za dvig kompetenc zdravstvenih delavcev in javnih uslužbencev ter konference o dostopu Romov do zdravstvenega varstva. Ministrstvo za zdravje financira nevladne organizacije za izvajanje zdravstveno-izobraževalnih delavnic; zadnji javni razpis je bil osredotočen na zdravje romske mladine, žensk in otrok, zlasti na reproduktivno zdravje. Vse to so dobrodošle in potrebne aktivnosti, vendar ne dosežejo vseh Romov, niso sistematične in dosegajo le počasen napredek pri povečevanju ozaveščenosti Romov o splošni zdravstveni preventivi in krepitvi njihovega zaupanja v institucije. Problem je tudi zapleten medicinski jezik, ki ga uporabljajo zdravstveni delavci, zato so nevladne organizacije priporočile uvedbo romskega pomočnika na področju zdravstvenega varstva.

Izobraževanje

Omejen dostop romskih otrok do kakovostnega izobraževanja vpliva na njihove zaposlitvene možnosti, bivanjske razmere in zdravje. Med najpomembnejšimi problemi na področju dostopa do izobraževanja za Rome so nizka vključenost v predšolsko vzgojo, ki bi romskim otrokom omogočila učenje slovenskega jezika in pridobitev potrebnih znanj in spretnosti; slabe bivanjske razmere; in nizka ozaveščenost nekaterih romskih staršev o pomenu izobraževanja. Izobraževanje je edino področje, na katerem ima Slovenija posebno vladno strategijo. V preteklih letih so se izvedli razni projekti, ki se osredotočajo na predšolsko vzgojo, zlasti v romskih naseljih, kjer so predšolske in obšolske dejavnosti organizirane v večnamenskih centrih po vsej Sloveniji. Obstaja pa skrb, da ti vrtci ne spodbujajo integracije, obenem pa ostaja problem nezadostnega vključevanja romskih otrok v integrirane vrtce. Udeležba Romov v izobraževanju je še vedno nizka, zlasti po končanem osnovnošolskem izobraževanju. Na splošno se srečujemo s pomanjkanjem podatkov o obiskovanju pouka, stopnji uspešnosti in zgodnji opustitvi šolanja, vendar so velike razlike med regijami jasno razvidne. Eden najuspešnejših ukrepov je bila uvedba romskih pomočnikov v osnovne šole, ki je prispevala k reševanju izziva odsotnosti od pouka in k doseganju boljše šolske uspešnosti. Soočamo se s pomanjkanjem rednih usposabljanj strokovnjakov, ki delajo z romskimi otroki. Nevladne organizacije menijo, da morajo biti vsi ukrepi za vključevanje Romov, tudi na področju izobraževanja, sistematični za vsa romska naselja, ne pa da se jih izvaja le na podlagi projektov in le v največjih romskih naseljih. Nevladne organizacije prav tako opozarjajo, da bi morala država bolj učinkovito obravnavati in reševati vprašanje zgodnjih, prisilnih in dogovorjenih porok, saj se z njimi izobraževalna pot romskih deklet praktično konča.

UVOD

Namen tega poročila je spremljanje izvajanja nacionalne strategije vključevanja Romov v Republiki Sloveniji (Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017–2021 (NPUR)), pa tudi drugih vladnih politik, zakonodaje, programov in pobud, ki zadevajo Rome na področju zaposlovanja, bivanjskih razmer, zdravstvenega varstva in izobraževanja. Prikazuje, kako se položaj romske skupnosti v Sloveniji na splošno izboljšuje, vendar le počasi in z veliko izzivi.

V popisu prebivalstva leta 2002 se je za Rome izreklo samo 3.246 slovenskih državljanov, vendar po ocenah v Sloveniji živi od 7.000 do 12.000 Romov, največ v Prekmurju in v jugovzhodnih delih Slovenije, nekateri pa tudi v mestnih središčih (Ljubljana, Maribor, Velenje, Celje). Omeniti je potrebno, da Slovenija ne zbira razčlenjenih podatkov o etnični pripadnosti, zato se soočamo s pomanjkanjem podatkov o Romih na splošno, kar preprečuje oblikovanje na dokazih temelječih politik, usmerjenih v izboljšanje položaja romske skupnosti.

Problematično je tudi dejstvo, da obstoječa zakonodaja, ki zagotavlja posebne pravice Romov (npr. Zakon o romski skupnosti), ne zagotavlja enake obravnave vseh romskih skupnosti, ki živijo v Sloveniji - vključuje razlikovanje med »avtohtonimi« (tradicionalno naseljenimi romskimi skupnostmi, ki živijo v 20 občinah v Prekmurju in jugovzhodni Sloveniji) in »neavtohtonimi« (priseljenci ali »na novo naseljenimi«) Romi, vključno s Sinti in urbano romsko skupnostjo, ki izvira iz republik nekdanje Jugoslavije. To razlikovanje je bilo kritizirano že s strani Sveta Evrope, organov ZN in slovenskega ustavnega sodišča.

NPUR vključuje ukrepe na področju zaposlovanja, bivanjskih razmer, zdravstvenega varstva in izobraževanja, spodbujanja romske kulture, jezika in identitete ter boja proti stereotipom in diskriminaciji Romov.¹ Vendar ta dokument ne določa konkretno posameznih aktivnosti, časovnih okvirov in predvidenih finančnih sredstev. Pomanjkljiva pa sta tudi medinstitucionalno sodelovanje in koordinacija ter vključevanje romske skupnosti v izvajanje ukrepov.

To poročilo je avtorica napisala kot neodvisna raziskovalka v posvetovanju z romskimi organizacijami, nevladnimi organizacijami za človekove pravice, institucijami in strokovnjaki. Metode zbiranja podatkov so vključevale desk research (obstoječe študije in drugi javno dostopni podatki); poročilo je pregledala in dopolnila nevladna organizacija EPEKA, ki je pripravila že [prvo poročilo projekta Roma Civil Monitor](#), ter strokovnjak za področje Romov iz slovenske organizacije za človekove pravice. Izvedeni so bili intervjuji (v živo) s predsednikom Zveze Romov Slovenije, predstavnico društva Romani Union Murska Sobota in predsednikom Foruma romskih svetnikov. Sklepi iz teh intervjujev so vključeni v poročilo. Kot smo že omenili, se je avtorica soočila z omejitvami pri zbiranju podatkov, ker Slovenija ne dovoljuje zbiranja razčlenjenih podatkov o etnični pripadnosti.

¹ Vlada Republike Slovenije. 2017. Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017–2021. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/NPUR_2017_2021.pdf

ZAPOSLOVANJE

V Sloveniji je stopnja brezposelnosti Romov zelo visoka, ocenjena je na 90-98 odstotkov. Uradno število brezposelnih Romov je približno 2.500 (npr. 2.547 v letu 2016 in 2.486 v letu 2017)², kar je okrog 2 odstotka celotnega števila brezposelnih oseb. Vendar pa ta statistika vodi v podcenjevanje resnosti stanja, saj predstavlja le tiste posameznike, ki se prijavijo kot brezposelni na Zavodu RS za zaposlovanje (ZRSZ). ZRSZ ne zbira podatkov o Romih ločeno v evidenci brezposelnih oseb, saj ni pravne podlage za zbiranje podatkov o etnični pripadnosti. V evidenco brezposelnih oseb so zabeleženi le tisti Romi, ki se v procesu oblikovanja zaposlitvenega načrta ali v drugih postopkih na ZRSZ opredelijo kot Romi.

Razloge za izjemno visoko stopnjo brezposelnosti med Romi v Sloveniji lahko pripišemo predvsem nizki izobrazbeni ravni, pa tudi predsodkom delodajalcev in diskriminaciji pri zaposlovanju, ter motivaciji Romov (zaradi sistema socialne pomoči). Romi so večinoma zaposleni kot nekvalificirani delavci, bodisi med sezonskim delom ali za omejeno časovno obdobje. Nekateri so tudi zaposleni v tujini ali so vključeni v neformalne oblike zaposlitve (npr. nabiranje zelišč ali gob, zbiranje odpadnih kovin itd.).

Ker velik del romskega prebivalstva živi v Prekmurju in na Dolenjskem, je visoka stopnja brezposelnosti tudi regionalni problem. Izobrazbena struktura Romov je zelo nizka: raziskava Zavoda RS za zaposlovanje iz leta 2003 je pokazala, da 98,2% brezposelnih Romov na Dolenjskem in 90% v Prekmurju ni dokončalo osnovne šole.³ Po naših podatkih novejša študije ali raziskave na tem področju niso bile izvedene. Septembra 2018 je bilo v Sloveniji registriranih 2.467 brezposelnih Romov, od tega 58% z nedokončano osnovnošolsko izobrazbo, 32% z dokončano osnovnošolsko izobrazbo, 5% z nižjo poklicno izobrazbo, 4% s srednjo poklicno izobrazbo, 1% s srednjo strokovno oziroma splošno izobrazbo in 0,08% z visokošolsko izobrazbo.⁴

Socialna pomoč lahko kljub strogim pogojem za pridobitev in ohranitev denarnega nadomestila (redni obiski na Zavodu za zaposlovanje, aktivno iskanje zaposlitve itd.) deluje kot odvrtilni dejavnik pri zaposlovanju. Vsota socialnih prejemkov pogosto presega znesek, ki bi ga Romi lahko zaslužili na trgu dela.⁵ Določene vrste socialne pomoči, ki se lahko dodelijo državljanom Slovenije, so pogojene s statusom brezposelnosti (vpis na ZRSZ). Včasih se zgodi, da registrirane osebe ne iščejo dela, ampak so registrirane samo za namen uveljavljanja socialnih pravic.

Izboljšanje dostopa do trga dela in učinkovitosti služb za zaposlovanje

Slovenska vlada spodbuja zaposlovanje Romov v okviru veljavne zakonodaje⁶ ter strateških in programskih dokumentov s tega področja, na podlagi katerih so Romi priznani kot ena od ranljivih skupin prebivalstva, za katero je značilna dolgotrajna brezposelnost. Splošni cilj na področju zaposlovanja v NPUR je povečati zaposljivost in zmanjšati brezposelnost Romov, s poudarkom na aktivaciji dolgotrajno brezposelnih in odpravljanju ovir pri (ponovnem) vstopu na trg dela. Edini ukrep na tem programskem področju je vključevanje Romov v državne ukrepe na trgu dela - ukrepi aktivne politike zaposlovanja

² Vir: Zavod RS za zaposlovanje

³ Vlada Republike Slovenije. Urad za Narodnosti. 2010. Poročilo Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji – poročilo o izvajanju Zakona o Romski skupnosti (UL RS, št. 44/2007)

⁴ Zavod RS za zaposlovanje

⁵ Stropnik, Nada. 2011. Promoting Social Inclusion of Roma. A Study of National Policies. Institute of Economic Research, Ljubljana. Access : <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=8985&langId=en>.

⁶ Vlada Republike Slovenije. Zakon o urejanju trga dela. (UL RS, št. 80/10).

(APZ).⁷ Pravice in obveznosti Romov so izenačene s pravicami in obveznostmi drugih državljanov Republike Slovenije v skladu s predpisi v okviru zaposlovanja, ki so v pristojnosti MDDSZ. Brezposelni Romi, pa tudi vse druge brezposelne osebe, imajo pravico in dolžnost, da se vključijo v ukrepe APZ za povečanje zaposlitvenih možnosti. Pred vključitvijo brezposelnih Romov v posamezni program ali delavnico svetovalec za delo določi smiselnost vključitve v program AEP, kot za vse druge brezposelne osebe (npr. osebne, strokovne, delovne in druge sposobnosti, možnosti za uspešno dokončanje ukrepa, realne možnosti za zaposlitev po zaključku ukrepa itd.). Prednost pri vključevanju v APZ imajo osebe, ki prejemajo nadomestilo za brezposelnost ali socialno varstvene prejemke, osebe iz ranljivih skupin na trgu dela (vključno z Romi) in brezposelne osebe, ki še niso vključene v noben ukrep APZ.

Vsako leto je v ukrepe APZ vključenih okoli 2.500 Romov, pri čemer se kaže pozitiven trend - 2.433 Romov v letu 2014, 2.546 Romov v letu 2016 in 3.264 Romov v letu 2017 (vendar pri tem moramo poudariti, da se v to številko šteje 2.561 obiskov kariernih centrov). Ukrepi APZ stanejo približno 1,2 milijona EUR letno. Načrtovana vključitev Romov v ukrepe APZ ostaja na približno 2.500 Romih letno do leta 2021, za kar se bo porabilo okvirno 1,5 milijona EUR tako iz državnega proračuna kot iz ESS (v letu 2017 je bilo porabljenih 1.251.698 EUR, kar znaša 83% načrtovanih stroškov; od tega je bilo 1.112.085 EUR izplačanih iz državnega proračuna in 139.613 EUR iz ESS).

Ker je v Sloveniji med 7.000 in 12.000 Romov, so te številke zelo nizke, kar so kritizirali tudi v poročilu Sveta Evrope iz leta 2018.⁸ V tem poročilu so omenili tudi manjko programov za zmanjšanje marginalizacije romskih deklet in žensk (čeprav obstajajo določeni projekti opolnomočenja romskih deklet in žensk s strani civilne družbe, tako v Prekmurju kot drugod po Sloveniji).

Večina Romov je vključenih v postopke svetovanja in le zelo malo v ukrepe APZ (manj kot petina Romov, ki so se prijavili kot brezposelni v letu 2017). Tudi če so vključeni v ukrepe AEP, zelo malo Romov na koncu pristane v dolgoročni zaposlitvi.

Prav tako moramo poudariti, da v okviru APZ ni posebnega programa, namenjenega izključno Romom (razen v okviru javnih del, v okviru katerih se izvaja program za upravljanje romskih naselij in program za pomoč pri socializaciji Romov),⁹ le za ranljive skupine na trgu dela.

Izkušnje civilne družbe kažejo, da se je znaten delež Romov, ki živijo v bližini avstrijske meje, že preselil tja zaradi dela. Plače so veliko boljše in delodajalcem ni mar, ali so Romi, v nasprotju s slovenskimi delodajalci. Opozarjajo tudi, da lahko Romi z nizko izobrazbo in kvalifikacijami dobijo le najnižje plačana delovna mesta, plača pa jim ne prinese veliko več kot denarna socialna pomoč za brezposelne. V mnogih primerih delo zahteva tudi nakup avtomobila, uniforme ipd., kar pomeni dodatne stroške.

⁷ Relevantni strateški dokumenti na tem področju so: *Katalog ukrepov aktivne politike zaposlovanja*, *Smernice za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja* in *Načrt za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja za proračunsko obdobje*.

⁸ Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 2018. Fourth Opinion on Slovenia. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-slovenia-adopted-on-21-june-2017/16807843c7>

⁹ Katalog programov javnih del, ki opredeljuje področja izvajanja in vsebine javnih del, redno vključuje dva programa, v katerih je mogoče pričakovati večjo zaposlenost romskega prebivalstva, vendar ni nujno, da so tam zaposleni le Romi. Prvi program je pomoč pri urejanju romskih naselij, kjer se lahko izvajajo dela kot na primer pomoč pri organizaciji in vzdrževanju naselij, pri izobraževanju o pravilnem načinu zbiranja odpadkov, zbiranju deževnice itd. Drugi program je namenjen pomoči pri socializaciji Romov, v okviru česar se lahko izvajajo dela, ki so namenjena izobraževanju in učenju, organizaciji in izvedbi prostočasnih dejavnosti v naseljih, odpravljanju jezikovnih ovir, vzpostavljanju dialoga, vključevanju mladih in odraslih v izobraževalne programe, povezovanju z okoljem, upravljanju bivanjskih in infrastrukturnih razmer v naseljih, spremljanje (dostop) do uradnih institucij, vključevanje v lokalno okolje, spodbujanje zdravega načina življenja in podobno.

Eden izmed dodatnih programov, ki jih je v letu 2015 financiralo Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ), je bil "Romano kher - romska hiša", katerega cilj je bil podpreti Rome, izboljšati njihovo samopodobo in jih opremiti s potrebnim znanjem za uspešno nastopanje na trgu dela. Ustvarjen je bil profil tako imenovanega agenta za zaposlovanje, ki je Romom zagotavljal informacije, potrebne za vstop na trg dela, pomagal najti potencialne delodajalce in hkrati omogočil delodajalcem, da stopijo v stik s to ciljno skupino. Izvedene so bile delavnice za usposabljanje romskih svetnikov, ki predstavljajo interese Romov - sodelovanje na politični ravni pa je ključnega pomena za enake možnosti na trgu dela. Žal se je ta projekt končal in mnenje nevladnih organizacij je, da dejanski učinek ni viden, sodeč po visokem številu dolgotrajno zaposlenih Romov in dejstvu, da usposabljanje in podpora romskih svetnikov ni dobro organizirana.

Na področju promocije socialnega podjetništva je MDDSZ podprl naslednje tri projekte, ki so jih izvajale nevladne organizacije: "Razvoj turizma na ekososialni kmetiji Korenika"; "Razvoj izdelkov socialnega trga v kmetijstvu" in „Romska restavracija - Romani kafenava“ – ta je veljal za najbolj zanimiv projekt, pilotni projekt, katerega cilj je bil vzpostaviti primer romske restavracije v Mariboru in ga razširiti na nacionalno, balkansko in evropsko raven kot primer najboljše prakse.¹⁰ Projekt, ki ni uspel po načrtih, je bil Romski center za zaposlovanje, ustanovljen leta 2006. Center je bilo treba zapreti leta 2016, saj med delovanjem centra ni bil zaposlen niti en Rom.¹¹

Boj proti diskriminaciji pri zaposlovanju in anticiganizmu na delovnem mestu

Diskriminacija pri zaposlovanju, predsodki delodajalcev in tudi javnosti so zelo razširjeni - javnomnenjska raziskava zagovornika načela enakosti v letu 2017 je pokazala, da bi le 44 odstotkov vprašanih zaposlilo romskega moškega ali žensko v svojem podjetju, in 48 odstotkov vprašanih meni, da večina Romov živi od socialne pomoči in ne želi delati.¹² Po izkušnjah nevladnih organizacij so nekatere diskriminatorne prakse pri zaposlovanju naslednje: osebe s priimki, značilnimi za Rome, ali živeče na določenih območjih z naslovi, kjer živijo pretežno Romi, niso poklicane na razgovor za delo. V eni redkih raziskav na to temo, ki so jih leta 2006 izvedli na območju Dolenjske, Bele krajine, Kočevja, Posavja in Grosuplja, je 31 odstotkov anketirancev Romov navedlo nizko raven izobrazbe kot razlog za brezposelnost, 3 odstotki poklicne kvalifikacije, 28 odstotkov romsko poreklo in 2 odstotka romski priimek.¹³

ECRI poroča, da zakonodaja na področju zaposlovanja zagotavlja dobro zaščito pred diskriminacijo, vključno z rasno diskriminacijo, kot tudi možnosti odškodnine¹⁴. Vendar še vedno obstaja le majhno število pritožb, ki se sklicujejo na diskriminacijo¹⁵, zato ECRI

¹⁰ Projekt romske restavracije je bil večdimenzionalen, saj je vplival na ohranjanje romske kulture (umetnost, kulinarika, slog romske dekoracije, jezik itd.), motivacijo in vključevanje Romov v družbo in delovno okolje, razširjanje znanja med Romi in spodbujanje učenja med pripadniki romske skupnosti. Projekt je prispeval tudi k zmanjšanju predsodkov in stereotipov o Romih med večinskimi prebivalstvom, povezovanju lokalne skupnosti in spodbujanju medkulturnega dialoga in sobivanja.

¹¹ <https://www.delo.si/novice/slovenija/neslaven-konec-zavoda-za-zaposlitev-romov.html>

¹² Zagovornik načela enakosti. Poročilo za 2017. Dostop: <http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2018/11/Poro%C4%8Dilo-2017-.pdf>

¹³ Mirovni inštitut. 2018. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf

¹⁴ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). 2014. Poročilo o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-report-on-slovenia/16808b5c38>

¹⁵ ECRI poroča, da je "od leta 2006 do 2010 inšpektorat za delo zabeležil le 45 pritožb v zvezi z diskriminacijo. Po mnenju oblasti se je večina primerov nanašala na spolno in starostno diskriminacijo, redki pa so bili primeri diskriminacije na podlagi "rase" ali etničnega izvora. Razlog za nizko število je bil bodisi to, da so se zaposleni bali prijavljati diskriminacijo zaradi strahu pred maščevanjem delodajalcev, čeprav je to z

priporoča vladnim organom, da člane manjšinskih skupin obveščajo o možnosti vložitve pritožb in okrepijo njihovo zaupanje v korist tega.

Alternative v zaposlovanju na območjih z omejenim povpraševanjem na primarnem trgu dela

Kot smo že omenili, so eden od ukrepov APZ javna dela (v okviru podukrepa „ustvarjanje delovnih mest“). Med ranljivimi ciljnimi skupinami, ki se lahko na javnih delih zaposlijo za več kot eno leto, so tudi Romi, kar je bilo s strani nevladnih organizacij izpostavljeno kot pozitivna praksa na tem področju. Pravila o izbiri in sofinanciranju programov javnih del zagotavljajo nekatere prednosti, kadar so Romi vključeni v javna dela: Zavod RS za zaposlovanje zagotovi 95 odstotkov plače udeležencev programov javnih del, namenjenih za delo z Romskim prebivalstvom, ki vključujejo vsaj polovico dolgotrajno brezposelnih Romov. Na tem mestu je treba opozoriti, da je za izvajanje javnih del treba dokazati javni interes in da se lahko prijavijo samo neprofitni delodajalci.¹⁶

ECRI je kritiziral tudi pomanjkanje prilagojenih programov za Rome,¹⁷ obenem z obtožbami o zlorabi financiranja, in sicer, da sredstva, namenjena za korist Romov, niso dosegla le-teh, ampak so bila uporabljena tudi za pripadnike drugih ranljivih skupin. Vlada trdi, da se to lahko zgodi, ker podatkov o etničnem izvoru ni mogoče zbirati ali beležiti; zato ni mogoče zagotoviti, da bodo od ukrepov imeli korist le Romi.

Romi so zaposleni skoraj izključno preko javnih del, ki so začasna zaposlitev in plačana glede na izobrazbeno stopnjo (za prvo stopnjo izobrazbe le 80 odstotkov minimalne plače).¹⁸ Običajno iz programov APZ ni prehoda na redno zaposlitev, zato je učinkovitost teh ukrepov mogoče oceniti kot nezadostno. Delodajalci izkoristijo dve leti 95-odstotnega državnega financiranja za zaposlitev Romov v okviru sistema javnih del, po dveh letih pa ne zaposlijo te osebe, temveč raje najdejo novega brezposelnega Roma za naslednji dve leti in dobijo novo financiranje od države. Izkušnja nevladnih organizacij je tudi, da so pogosto neromi zaposleni v javnih delih za pomoč Romom pri socializaciji. Letos se romske organizacije soočajo z manjšim številom ponujenih javnih del.

zakonom prepovedano, ali pa se niti niso zavedali, da so bili žrtve diskriminacije.«

¹⁶ Mirovni inštitut. 2018. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf

¹⁷ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). 2014. Poročilo o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-report-on-slovenia/16808b5c38>

¹⁸ Mirovni inštitut. 2018. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf

BIVANJSKE RAZMERE IN BISTVENE JAVNE STORITVE

Obravnavanje potreb Romov v prostorskem načrtovanju in dostop do osnovnih dobrin

Romi v Sloveniji so najbolj izključeni na področju bivanjskih razmer. To pomeni nadaljnjo izključenost na področjih zaposlovanja, izobraževanja in zdravja - tako so Romi še bolj prizadeti zaradi revščine in marginalizacije. To je potrdilo več mednarodnih organizacij (neodvisni strokovnjak OZN za človekove pravice, za dostop do varne pitne vode in sanitarij, komisar za človekove pravice Sveta Evrope¹⁹, ECRI²⁰, posebni poročevalec za manjšinska vprašanja), nevladne organizacije (Amnesty International²¹) in varuh človekovih pravic²².

V zadnjih letih je bil dosežen določen napredek, na primer legalizacija nekaterih romskih naselij in izboljšanje komunalne infrastrukture. Vendar celo vlada priznava, da večina Romov še vedno živi v naseljih, izoliranih od preostale družbe, v razmerah, ki so precej pod minimalnim življenjskim standardom, zlasti na jugovzhodnem območju Slovenije. Romi pogosto živijo v improviziranih lesenih kočah ali prikolicah, običajno zgrajenih nelegalno na državnih ali zasebnih zemljiščih. Javne komunalne storitve so neprimerne ali sploh ne obstajajo; v nekaterih naseljih ali njihovi bližini ni dostopa do primerne oskrbe s pitno vodo. Približno 20 do 30 odstotkov romskih naselij v jugovzhodni Sloveniji nima dostopa do vode, 40 odstotkov pa nima dostopa do električne energije.²³ ECRI²⁴, Svet Evrope²⁵ in Amnesty International Slovenija²⁶ poročajo o neustreznih življenjskih pogojih v neformalnih naseljih brez dostopa do osnovne infrastrukture in o negotovosti glede lastništva.

En najresnejši problem je pomanjkanje dostopa do oskrbe z varno pitno vodo v nekaterih naseljih ali v njihovi bližini. Na primer, v Dobruški vasi morajo prebivalci črpati vodo iz onesnaženega potoka, kar je po obisku marca 2017 kritiziral tudi komisar za človekove pravice Sveta Evrope.²⁷ Drug primer je Goriča vas v Ribnici, kjer nimajo vodovoda, elektrike ali kanalizacije; in čeprav je predsednik Republike Slovenije izzval župana, naj poskrbi, da bo naselje te javne storitve dobilo, se ni zgodilo nič. Pred Evropskim sodiščem za človekove pravice sta v postopku dva primera v zvezi z dostopom Romov do osnovne

¹⁹ The Council of Europe Human Rights Commissioner Press Release on Slovenia, 2017. Dostop: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2455503&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE&direct=true>

²⁰ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). 2014. Poročilo o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-report-on-slovenia/16808b5c38>

²¹ Amnesty International. 2011. Vzoredna življenja: Romom v Sloveniji niso zagotovljena pravici do ustreznega bivališča in vode. Dostop : http://www.amnesty.si/media/uploads/files/vzoredna_zivljenja.pdf

²² Varuh človekovih pravic. 2019. Letno poročilo za 2018. Dostop: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2018.pdf

²³ Amnesty International Slovenia. 2015. Strategija za Rome. Dostop: <https://www.amnesty.si/romska-strategija>

²⁴ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). 2014. Poročilo o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-report-on-slovenia/16808b5c38>

²⁵ Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 2018. Četrto mnenje o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-slovenia-adopted-on-21-june-2017/16807843c7>

²⁶ Amnesty International. 2011. Vzoredna življenja: Romom v Sloveniji niso zagotovljena pravici do ustreznega bivališča in vode. Dostop : http://www.amnesty.si/media/uploads/files/vzoredna_zivljenja.pdf

²⁷ The Council of Europe Human Rights Commissioner Press Release on Slovenia, 2017. Access: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2455503&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE&direct=true>

infrastrukture, vključno z vodo (Hudorovič proti Sloveniji, pritožba št. 24816/14, ter Novak proti Sloveniji, pritožba št. 25140/14).

Zakon o lokalni samoupravi in Zakon o prostorskem načrtovanju določata, da so občine pristojne za prostorsko načrtovanje na lokalni ravni, vključno z urejanjem romskih naselij. Izvajanje ukrepov za izboljšanje razmer v romskih naseljih je torej odvisno od politične volje vsake občine. A lokalne oblasti pogosto ne ukrenejo ničesar. Na drugi strani Svet Evrope poroča: "zdi se, da osrednja oblast nerada posega na način, ki bi pripomogel k doseganju rezultatov, s čimer upočasnjujejo postopek iskanja ustreznih rešitev in prispevajo k statusu quo. Ne glede na to, da se oblasti zavedajo potrebe po spremembi Zakona o romski skupnosti iz leta 2007, je bilo doslej malo konkretnih poskusov, da bi to dosegli"²⁸. Kljub temu bi osrednja oblast lahko ukrepala, kadar občine ne, in sicer na podlagi 5. člena Zakona o romski skupnosti.²⁹ Tudi nevladne organizacije poročajo, da je sodelovanje med lokalno in nacionalno ravno zelo šibko in da je veliko poskusov prenašanja odgovornosti.

Splošni strateški cilj na področju bivanjskih razmer in dostopa do stanovanj v Nacionalnem programu ukrepov 2017–2021 je "izboljšati bivanjske razmere Romov, pospešiti ureditev naselij, kjer večinsko živi romsko prebivalstvo, v skladu z nacionalnimi zakonskimi zahtevami zagotoviti dostop do javnih dobrin, kot sta dostopa do vode in električne energije, in spodbujati odpravo dejanskega prostorskega ločevanja, ki je rezultat zgodovinskega naseljevanja Romov in dolgoletne izključenosti iz družbenega življenja". V programu je naštetih več ukrepov, vendar se zdi, da je bil najpomembnejši ukrep do sedaj ustanovitev Medresorske delovne skupine za reševanje prostorske problematike Romov. Naloge medresorske delovne skupine (MDS) so bile : priprava pregleda stanja prostorske problematike po posameznih romskih naseljih v Sloveniji, priprava pregleda in analize dobrih praks urejanja prostorske problematike in bivalnih razmer Romov, priprava predloga ukrepov (zakonodajnih, organizacijskih, finančnih ipd.) za ureditev prostorske problematike in izboljšanje bivalnih razmer Romov.³⁰ MDS je posodobila tudi obstoječe podatke o lokacijah in razmerah v romskih naseljih.³¹ Druge spremembe zajemajo : 1) pripravljen je bil osnutek priporočil za občine, v katerih živijo Romi, za obravnavo obstoječih romskih naselij v procesu priprave občinskih prostorskih načrtov ali njihovih sprememb; 2) uveljavitev novega Gradbenega zakona, ki prinaša različne pravne mehanizme za legalizacijo obstoječih stavb.³² Stališče nevladnih organizacij je, da so ukrepi NPUR na področju bivanjskih razmer le besede na papirju, pogosto brez posebnih ciljev, merljivosti, opredeljenih aktivnosti, določenega proračuna ali časovnega okvira. Podobne zaključke je Mirovni inštitut objavil v svoji letni evalvaciji izvajanja Nacionalnega programa ukrepov 2017–2021.³³

²⁸ Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 2018. Četrto mnenje o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-slovenia-adopted-on-21-june-2017/16807843c7>

²⁹ Kot se je zgodilo v primeru zagotavljanja začasne rešitve dostopa do vode (cisterne) v naselju v škocjanski občini, ki so jo izvedli osrednji organi po priporočilu varuha človekovih pravic. Vendar se je rešitev izkazala za neučinkovito, saj je voda pozimi zmrznila, poleti pa se je segrevala.

³⁰ Vlada Republike Slovenije. 2017. Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/NPUR_2017_2021.pdf

³¹ Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf

³² Mirovni inštitut. 2018. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf

³³ Ibid.

Izboljšanje dostopa do varnih in cenovno dostopnih stanovanj

Decembra 2015 je bila sprejeta nova *Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025*³⁴, katere glavni cilji so večja cenovna dostopnost in boljša dostopnost stanovanj za ranljive skupine. Poglavje 4.2 te resolucije določa, da je pravica do stanovanja ena temeljnih človekovih pravic. Omenja stanovanjske enote za najbolj prikrajšane in ranljive skupine, kot o začasni rešitvi, ki zagotavlja kakovostna stanovanja in predstavlja minimalno finančno breme za njene uporabnike.³⁵

*Stanovanjski zakon*³⁶ določa, da so do neprofitnih najemniških stanovanj in stanovanjskih enot upravičeni slovenski državljani in državljani EU s stalnim prebivališčem v RS, katerih dohodek ne presega določenega odstotka povprečne plače v Sloveniji.³⁷ Zagotavljanje neprofitnih najemnih stanovanj je v pristojnosti občin, ki so dolžne izvesti javni razpis za dodelitev teh stanovanj. Posebna podpora Romom, da se prijavijo na take razpise, ni bila predvidena.³⁸ Posamezniki ali družine, ki najamejo neprofitno stanovanje, so upravičeni do dodatne subvencije najemnine, če so njihovi dohodki pod določeno ravno. Amnesty International piše v svojem poročilu *'Vzporedna življenje: Romom v Sloveniji niso zagotovljena pravici do ustreznega bivališča in vode'*³⁹, da bi bili zaradi razširjenosti revščine med Romi mnogi izmed njih upravičeni do te pomoči, vendar se soočajo s težavami zaradi pomanjkanja neprofitnih stanovanj (veliko manjših občin zelo redko objavi javne razpise). Občine se lahko odločijo tudi, katerim skupinam in po katerih kriterijih prednostno dodelijo stanovanje, četudi to izključuje najbolj prikrajšane skupine, kot so Romi.⁴⁰

Nekatere občine, kjer živijo Romi, so si prizadevale, da bi romskim družinam omogočile dostop do stanovanj zunaj romskih naselij, vendar nobena od občin, kjer živijo Romi, doslej ni zaprosila za sofinanciranje v okviru *Programa sofinanciranja za zagotavljanje*

³⁴ Vlada RS. 2015. Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu 2015-2025 (ReNSP15-25). Dostop : <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO114>

³⁵ Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf

³⁶ Vlada RS. 2013. Stanovanjski Zakon (SZ-1). Dostop : <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2008>

³⁷ Stanovanjski zakon omogoča dodelitev neprofitnih stanovanj (87. člen) posameznikom z najtežjimi socialnimi težavami kot trajno obliko reševanja stanovanjskih in socialnih razmer, dodelitev stanovanjskih enot (88. člen) pa kot začasno obliko reševanja stanovanjskih potreb socialno ogroženih oseb.

³⁸ Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf

³⁹ Amnesty International. 2011. Vzporedna življenje: Romom v Sloveniji niso zagotovljena pravici do ustreznega bivališča in vode. Dostop : http://www.amnesty.si/media/uploads/files/vzporedna_zivljenje.pdf

⁴⁰ Tak primer je opisan v poročilu Amnesty International, str. 24: 'V primeru javnega razpisa za najem neprofitnih stanovanj v Novem mestu leta 2007 je občina namesto najbolj prikrajšanim skupinam dala bistveno prednost stalno zaposlenim in višje izobraženim ljudem. Sistem uvrščanja na čakalni seznam je določenim prednostnim kategorijam podelil naslednje točke: 50 točk za mlade družine, 50 točk za družine z več kot tremi otroki, 50–70 točk za invalide, 50 točk za družine, kjer je zaposlen samo en ali noben družinski član, 50 točk za žrtve nasilja v družini, 50 točk za žrtve vojne in 150 točk za kandidate z daljšim trajanjem zaposlitve (13 let za moške, 12 let za ženske). Vendar pa sta bili kot prednostni uvedeni dve dodatni kategoriji, ki sta prinesli visoke točke: višja izobrazba s 70–85 točkami in redna zaposlitev v zadnjih šestihmesecih s 130–150 točkami. Ti dve dodatni kategoriji postavljata Rome v posebno neugoden položaj, saj večinoma nimajo višje izobrazbe in redne zaposlitve.'

*javnih najemnih stanovanj v letih 2016 do 2020, za katere je odgovoren Stanovanjski sklad Republike Slovenije (SRS).*⁴¹

Učinkovitost stanovanjske in socialne pomoči za dostop in ohranjanje stanovanj

Če v občini stalnega prebivališča več kot eno leto ni bilo objavljenega javnega razpisa za najem neprofitnih stanovanj, lahko prebivalec zaprosi za subvencijo najemnine, če najema po tržnih cenah in bi izpolnjeval merila za dodelitev neprofitnega stanovanja. Vendar ta sistem ne omogoča enako visoke subvencije kot pri najemu neprofitnih stanovanj v primeru razpisa.⁴² Ker obstaja veliko pomanjkanje neprofitnih stanovanj v mnogih občinah, je ta subvencija pogosto edina možnost subvencioniranega stanovanja za Rome. Vendar pa v manjših občinah z omejenim trgom najemniških stanovanj Rome ovira še diskriminacija. Amnesty International piše v poročilu iz leta 2011, da se je v letu 2009 za to subvencijo prijavilo le okoli 300 ljudi, zato lahko sklepamo, da se veliko ljudi te možnosti ne zaveda.

Nevladne organizacije poročajo o diskriminaciji v primeru socialne pomoči za stroške ogrevanja za Rome. Nekateri Centri za socialno delo naj bi Romom zavrnilo prošnjo za to ugodnost in kot razlog navedli, da so že prejeli dovolj drugih ugodnosti.⁴³

Boj proti diskriminaciji, stanovanjski segregaciji in drugim oblikam anticiganizma na področju bivanjskih razmer

Obstajajo poročila o legalizaciji 55 odstotkov od 130 romskih naselij do konca leta 2013,⁴⁴ vendar predstavniki nevladnih organizacij trdijo, da imajo številna "legalizirana" romska naselja še vedno nelegalne dele.

Nekatera romska naselja so bila zgrajena v industrijskih conah, ki jih ni mogoče spremeniti v stanovanjska območja, zato se lahko soočijo z morebitnimi preselitvami, o katerih nekateri niso bili obveščeni ali se z njimi niso posvetovali. Pri mnogih Romih je prisotna grožnja prisilne izselitve, npr. v naselju Loke v občini Krško.⁴⁵ V letih 2009 in 2010 je Amnesty International ugotovil več primerov, ko so bile izselitve iz romskih naselij načrtovane ali se zdi, da se bodo verjetno zgodile. Sem spadajo naselja Trata pri betonarni, Mestni log, Loke in Dobruška vas. Raziskava Amnesty International je pokazala, da se s prizadetimi skupnostmi niso posvetovali.⁴⁶

Razširjenost diskriminacije romskim družinam pogosto preprečuje nakup ali najem stanovanja. Izkušnja NVO je, da se nekateri Romi želijo izseliti iz naselij, potem pa jih neromi ne sprejemajo za svoje sosede. Amnesty International je prejel poročila od Romov in občinskih oblasti v občinah Grosuplje, Krško, Novo mesto, Ribnica, Semič, Šentjernej in Škocjan, da državljani nočejo prodati svojih nepremičnin romskim posameznikom.

⁴¹ Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf

⁴² Amnesty International. 2011. Vzoredna življenja: Romom v Sloveniji niso zagotovljena pravici do ustreznega bivališča in vode. Dostop : http://www.amnesty.si/media/uploads/files/vzporedna_zivljenja.pdf

⁴³ Intervju s predstavnico romske nevladne organizacije. Murska Sobota, Februar 2019.

⁴⁴ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). 2014. Poročilo o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-report-on-slovenia/16808b5c38>

⁴⁵ <https://www.dnevnik.si/1042733442>

⁴⁶ Amnesty International. 2011. Vzoredna življenja: Romom v Sloveniji niso zagotovljena pravici do ustreznega bivališča in vode. Dostop : http://www.amnesty.si/media/uploads/files/vzporedna_zivljenja.pdf

Predstavnica občine Krško je povedala Amnesty International: "Če vaščani izvejo, da želijo Romi kupiti nepremičnino, jo bo kupil kdo drug, da je Romi ne bodo mogli."⁴⁷

Izboljšanje bivanjskih razmer in obnova prikrajšanih naselij

Mnoge občine so že izboljšale komunalno infrastrukturo v romskih naseljih - predvsem s pomočjo javnih razpisov za občine, v katerih živijo Romi. Javne razpise na tem področju pripravlja in izvaja Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo (MGRT). Zadnji javni razpis za sofinanciranje projektov osnovne komunalne infrastrukture v romskih naseljih v letu 2016 in 2017 je bil objavljen leta 2016 in je obsegal skupno 2.000.000 EUR (1.000.000 EUR za leto 2016 in 1.000.000 EUR za leto 2017). Sofinanciranih je bilo 11 projektov: v sedmih romskih naseljih je bila zgrajena fekalna ali meteorna kanalizacija, v dveh romskih naseljih vodovod, v enem romskem naselju je bila zagotovljena javna razsvetljava, v treh romskih naseljih so bile postavljene nove ceste ali pločniki, ena občina je odkupila zemljišče za zaokrožitev romskega naselja.⁴⁸

MGRT in Razvojni svet razvojne regije Jugovzhodna Slovenija sta novembra 2017 podpisala Dogovor za razvoj razvojne regije Jugovzhodna Slovenija o izvajanju in financiranju prostorsko-komunalne ureditve romskega naselja Žabjak-Brezje, ki je projekt novomeške občine. Projekt se trenutno izvaja in bo končan leta 2020. Vrednost projekta je 3,65 milijona EUR, država pa je prispevala 3,1 milijona EUR. Druge razpisne aktivnosti glede urejanja komunalne infrastrukture v romskih naseljih MGRT od 1. januarja 2017 ni izvajalo.⁴⁹

Nevladne organizacije trdijo, da je bil ta projekt eden najboljših v zadnjem času na področju bivanjskih razmer, vendar druge občine posledično ne morejo prejeti sredstev.

Nevladne organizacije opozarjajo, da javni razpisi doslej niso omogočili premestitve nezakonitih naselij - kot primer navajajo zavrnitev vloge na javni razpis 2016-2017 za financiranje nakupa zemljišča za romsko družino s strani občine Krško, ker je zemljišče ležalo izven romskega naselja.

⁴⁷ Amnesty International. 2011. Vzporedna življenja: Romom v Sloveniji niso zagotovljena pravici do ustreznega bivališča in vode. Dostop : http://www.amnesty.si/media/uploads/files/vzporedna_zivljenja.pdf, str. 19

⁴⁸ Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf

⁴⁹ Mirovni inštitut. 2018. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf, str. 67

VPLIV ZDRAVSTVENIH POLITIK NA ROME

Zagotavljanje enakega dostopa do javnih zdravstvenih storitev

Romi imajo enako pravico do zdravstvene oskrbe kot drugi državljani, vendar včasih te pravice ne uveljavljajo ali je ne morejo uveljavljati. Romi se ne zavedajo svojih pravic, nimamo sistematičnih ukrepov ozaveščanja o pravici do zdravstvenih storitev. Pogoj za pravico do zdravstvene oskrbe je obvezno zdravstveno zavarovanje. Pomemben delež Romov, ki so brezposelni, je vključen v obvezno zdravstveno zavarovanje kot oseba brez plačila, kar pomeni, da se njihovi prispevki za obvezno zdravstveno zavarovanje plačujejo iz državnih sredstev. Kar zadeva prostovoljno zdravstveno zavarovanje, sprememba *Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju* iz leta 2008 zagotavlja posebne pravice socialno najbolj ogroženim posameznikom in njihovim družinam - če izpolnjujejo pogoje za pridobitev denarne socialne pomoči, od 1. januarja 2009 lahko uveljavljajo pravico do plačila razlike do celotne vrednosti zdravstvenih storitev, ki jo zagotavlja proračun Republike Slovenije.⁵⁰

Pogosta socialna izključenost Romov in odsotnost podpornih socialnih omrežij sta pogosto pogojena tudi z izključenostjo iz sistemov zdravstvenega varstva in poglobljanjem nezdravega življenjskega sloga. Slabo zdravstveno stanje romske populacije se najpogosteje pripisuje manj ustreznemu zdravstvenemu varstvu, finančnim oviram pri uporabi zdravstvenih storitev in drugim oviram, kot so nizka raven zaupanja in ostali socialni dejavniki. K temu moramo dodati še zdravstveno ogrožujoč življenjski slog zaradi neustreznih bivalnih razmer in življenja v nestabilnem okolju, ki je izpostavljeno nepredvidljivim dejavnikom. Zato je, poleg posebnosti romske kulture in tradicije, zdravje romske skupnosti odvisno predvsem od izboljšanja bivalnih in življenjskih razmer, higiene, izobraževanja, zaposlovanja in večje socialne varnosti.⁵¹

Rezultati raziskave „*Dejavniki tveganja za nenalezljive bolezni odrasle romske populacije*“⁵² Inštituta za javno zdravje Murska Sobota v obdobju 2005–2006 potrjujejo domneve o nekaterih značilnostih romske skupnosti: nizka izobrazbena struktura, visoka stopnja brezposelnosti, slabe socialno-ekonomske razmere, nezadostno sodelovanje v preventivnih programih in prisotnost kroničnih bolezni prispevajo k neenakosti v zdravju Romov. Raziskava z zdravjem povezanega življenjskega sloga Romov je pokazala slabše zdravstveno stanje, manj zdrav življenjski slog in slabšo samooceno zdravja romske populacije v Sloveniji. Izstopajo naslednje težave v javnem zdravju: nizka zdravstvena pismenost in ozaveščenost, nezadostna uporaba storitev za krepitev zdravja in preprečevanje bolezni, manjši dostop do zdravstvenih storitev (geografski, finančni, socialni) in težave s komunikacijo z zdravstvenimi delavci. V mnogih romskih naseljih so tudi neprimerni življenjski pogoji, ki posledično preprečujejo enakopravno udeležbo v družbi in negativno vplivajo na zdravje. Velik problem je zelo nezdrav življenjski slog (nezdrava prehrana, nezadostna telesna aktivnost, kajenje, uživanje alkohola, stres). Raziskava je pokazala še, da Romi najpogosteje trpijo zaradi bolezni dihal, prebavil, srčno-žilnega sistema in živčevja. Romi iz različnih razlogov pridejo k zdravniku le, če je njihovo

⁵⁰ Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf, str. 13

⁵¹ Vlada Republike Slovenije. 2017. Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/NPUR_2017_2021.pdf

⁵² Belović, Zaletel Kragelj, Farkaš Lainščak. 2015. *Z zdravjem povezan življenjski slog Romov (prispevek k zmanjševanju neenakosti v zdravju)*. Nacionalni inštitut za javno zdravje Murska Sobota. Dostop: http://rak.ms.si/media/publikacije/ZZV_zivljenski_slog_romov_SLO_TISK_zmajnsano.pdf

zdravstveno stanje že tako slabo, da jih morajo tja pripeljati drugi, ali če morajo poiskati nujno pomoč.

Splošni strateški cilj na področju zdravstvenega varstva v Nacionalnem programu ukrepov 2017–2021 je izboljšati storitve zdravstvenega varstva in jih približati Romom ter povečati njihovo ozaveščenost o vprašanih v zvezi z zdravjem in zdravstvenim varstvom, predvsem s poudarkom na zdravju žensk in otrok. Program navaja dva ukrepa:

- 1) Posredovanje zdravstvenih vsebin, programov, delavnic in izobraževanj; prenos dobrih praks, namenjenih Romom, v skupnostih, v katerih živijo; izobraževanje in ozaveščanje strokovne javnosti ter zdravstvenega osebja o Romih in zdravju; ter izvedba raziskav in evalvacij.
- 2) Izboljšanje kompetenc zdravstvenih delavcev, povezovanje in krepitev sodelovanja zdravstvenih delavcev z romskimi pomočniki in spodbujanje romske populacije za zdrav življenjski slog.

Cilji izboljšanja zdravstvenega stanja romske skupnosti kot ene izmed ranljivih skupin prebivalstva so v skladu s smernicami *Resolucije o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016-2025 "Skupaj za družbo zdravja"*.⁵³ Ta osrednji strateški dokument Republike Slovenije je osnova za razvoj zdravstvenega varstva v Sloveniji. Ohranja vizijo kakovostnega in dostopnega javnega zdravstva, ki v središče postavlja uporabnika in izvajalca; si prizadeva za boljše zdravje in blagostanje za vse in se zavzema za zmanjšanje neenakosti na področju zdravja.

Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju v 7. členu navaja, da Republika Slovenija iz proračuna zagotavlja sredstva za: proučevanje in spremljanje zdravstvenega stanja prebivalcev; aktivnosti humanitarnih, invalidskih, strokovnih in drugih društev in organizacij, skladno z opredelitvami iz plana zdravstvenega varstva.⁵⁴

Ministrstvo za zdravje (MZ) izvaja ukrepe za izboljšanje zdravstvenega varstva Romov, Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ) pa skrbi za redno izvajanje ukrepov na območjih, kjer živijo Romi. V preteklem obdobju so ukrepi zajemali organizacijo zdravstvenih delavnic v romskih naseljih, organizacijo letnih konferenc o zmanjšanju neenakosti v zdravju romske populacije, predvsem o zdravju romskih žensk in otrok; organizacijo preventivnih programov za promocijo zdravja med Romi; ukrepe za izboljšanje precepljenosti, za pospešitev iskanja pomoči v zdravstvenih ustanovah, ter upoštevanje navodil zdravstvenih delavcev.

Območna enota Nacionalnega inštituta za javno zdravje v Murski Soboti je vzpostavila dobro medsebojno sodelovanje z romskimi skupnostmi in tam že od leta 2014 izvaja aktivnosti za krepitev zdravja. Ekipa, ki obiskuje romska naselja, vključuje tudi predstavnika Romov, ki je zaposlen na inštitutu. Pridobili in ovrednotili so kvalitativne podatke o zdravstvenih potrebah članov romske skupnosti, in razvijajo program za spodbujanje zdravega načina življenja v romski skupnosti. V sodelovanju s Flamskim inštitutom za krepitev zdravja so v okviru programa sodelovanja med Flandrijo in državami članicami kandidatkami za Srednjo in Vzhodno Evropo pripravili *'Strategijo za krepitev zdravja in akcijski načrt za zmanjševanje neenakosti v zdravju v Pomurski regiji'*⁵⁵. Čeprav

⁵³ Vlada RS. 2016. *Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016-2025 "Skupaj za družbo zdravja"*. Uradni list RS, št. 25/16; ResNPZV. Dostop: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2016-01-0999?sop=2016-01-0999>

⁵⁴ Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf, str. 13

⁵⁵ Splošni cilj tega strateškega načrta je izboljšati zdravstveno stanje prebivalstva Pomurja in s tem zmanjšati razlike v zdravju med slovenskimi regijami, po drugi strani pa načrt obravnava tudi neenakosti v zdravju v regiji sami. S pomočjo programa za krepitev zdravja, ki se osredotoča predvsem na posameznike in

je načrt zasnovan posebej za Pomurje, lahko služi kot vzor in kot primer uporabe pristopa strateškega načrtovanja za določanje prioritet, oblikovanje strategij in ciljev za razvoj ukrepov za zmanjšanje neenakosti v zdravju ranljivih skupin oz. prebivalstva, vključno z romskim prebivalstvom.

Leta 2013 je MZ objavilo javni razpis za sofinanciranje zdravstvenih programov in izboljšav za leti 2013 in 2014 ter javni razpis za sofinanciranje programov pomoči, svetovanja in oskrbe oseb brez obveznega zdravstvenega zavarovanja za obdobje 2013- 2014 in 2015-2016. Romske organizacije so bile uspešne v razpisnem postopku in samostojno izvajajo nekatere aktivnosti za varovanje in izboljšanje zdravja v romskih skupnostih.⁵⁶

Leta 2015 je MZ financiralo projekt društva Romani Union, ki je pridobilo status humanitarne organizacije, v okviru katerega so potekale delavnice za Rome s poudarkom na zdravju in pomoči starejših Romov. V praksi so se delavnice udeležili vsi Romi iz romskih naselij, kjer so potekale aktivnosti. Cilji projekta so bili: ozaveščanje in izboljšanje komunikacijskih veščin zdravstvenih delavcev, ki delajo z Romi; zagotavljanje informacij romskemu prebivalstvu in povečanje njihove ozaveščenosti na področju zdravja; zagotavljanje ustreznih informacij o možnostih in uporabi preventivnih in kurativnih zdravstvenih storitev; razvijanje ustreznih pristopov in programov s posebno skrbjo za romsko kulturo za spodbujanje zdravega načina življenja, pomena zdravja in ozaveščenosti na tem področju na območjih, kjer živijo Romi; odpravljanje diskriminacije in stigmatizacije romskega prebivalstva; spodbujanje izmenjave dobrih praks v okolju, kjer živijo Romi. Vsako serijo delavnic so pripravili in izvedli na treh različnih lokacijah v Sloveniji, kjer živijo Romi (Prekmurje, Štajerska in Dolenjska) - delavnice so potekale v romskih naseljih na javnih mestih ali neposredno v domovih Romov in so bile zelo praktične. Projekt so izvajali izvajalci zdravstvenih programov in zdravstveni delavci – tudi Romi. Ocenjujejo, da projekt koristil približno 300 Romom.⁵⁷

Nevladne organizacije pa kritizirajo dejstvo, da na primer zdravstveni domovi na Dolenjskem niso vključeni v organizacijo in izvedbo teh delavnic – namesto, da bi podprli mrežo lokalnih zdravstvenih domov za obisk romskih naselij (kot sistematičen ukrep in ne kot projektno dejavnost) , "dajo denar glavni romski organizaciji in trdijo, da je na tem področju vse urejeno." ⁵⁸

Novembra 2015 je potekala celodnevna strokovna konferenca na temo "Romske ženske - od otroštva do starševstva", ki sta jo organizirala Ministrstvo za zdravje in Zveza Romov Slovenije, s poudarkom na reproduktivnem zdravju romskih žensk, nosečnosti in načrtovanju družine, delu z materami in otroki ter aktivnostih za romska dekleta. Na konferenci so bili predstavljeni zaključki študije o prisilnih porokah romskih deklet in nekatere osebne izkušnje pripadnikov romske skupnosti o tem vprašanju. Oktobra 2016 je na Brdu pri Kranju potekala nacionalna konferenca na temo „Socialno-ekonomske determinante zdravja Romov“, ki jo je organiziral NIJZ v sodelovanju z Zvezo Romov Slovenije in Ministrstvom za zdravje. Na prireditvi so udeleženci razpravljali o različnih

ranljive skupine prebivalstva, poskuša vplivati na neenakost na področju zdravja. Strategija temelji na analizi trenutnega stanja in na prednostnih nalogah regije. Strategija je vključena v program regionalnega razvoja. Kot eno izmed ciljnih skupini strategija opredeljuje tudi Rome. Cilj 4.8, ki spodbuja razvoj bolj zdravega načina življenja manjšin in etničnih skupin, navaja štiri posebne cilje, ki se nanašajo na romsko skupnost: 1) spodbuditi romsko skupnost k sodelovanju pri obravnavi posamezne zdravstvene problematike s pomočjo pristopa prenosa odgovornosti, 2) identifikacija zdravstvenih potreb romske skupnosti , 3) povečati stopnjo kulturno ustrezne politike krepitve zdravja za romsko skupnost in 4) povečati udeležbo pri programih preventivne zdravstvene oskrbe med Romi.

⁵⁶ Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf , str. 14

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Intervju s strokovnjakom iz nevladne organizacije na področju vključevanja Romov

vidikih, ki vplivajo na zdravje Romov in njihov zdrav način življenja, o ovirah, pa tudi pozitivnih izkušnjah in primerih dobrih praks. Novembra 2017 je v Novem mestu NIJZ organiziral strokovno srečanje na temo "Dostop do zdravstvenega sistema za pripadnike romske etnične skupnosti", na katerem so strokovnjaki predstavili najbolj pereče zdravstvene težave in zdravstvene razmere v romskih skupnostih, pravice Romov iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, dostop do storitev primarnega zdravstvenega varstva kot izziv za zdravstvene delavce in nadaljnje potrebe, pa tudi možnosti za opolnomočenje za varovanje in izboljšanje zdravja. Zveza Romov Slovenije pa je predstavila izzive za pripadnike romske skupnosti glede dostopa do zdravstvenih storitev.⁵⁹

Nevladne organizacije so kritične do vpliva teh konferenc - menijo, da so organizirane same sebi v namen, Romi pa ostanejo sami v romskih naseljih. Navajajo primer Grosuplja, kjer lokalni zdravstveni domovi ne preverjajo romskih otrok v naseljih, zato se morajo s tem ukvarjati šole, s pomočjo nevladnih organizacij in romskih svetnikov.

Projekt, ki ga je izvajala Ljudska univerza Kočevje s partnerji od februarja 2015 do aprila 2016, je bil še posebej pomemben za območje jugovzhodne Slovenije, še posebej za Novo mesto in Kočevje. Projekt je sofinanciral Norveški finančni mehanizem 2009–2014 in se je imenoval „Sodelovanje za zdravje Romov (SORO)“. Partnerji v projektu so bili tudi Mestna občina Novo mesto, Mestna občina Kočevje in zdravstvene ustanove na tem območju. Glavni cilj projekta je bil razviti in preizkusiti programe za ranljive skupine Romov, da bi zmanjšali vrzel in zdravstvene neenakosti med Romi in splošnim prebivalstvom. V ta namen so bile izvedene naslednje dejavnosti: programi usposabljanja zdravstvenih delavcev in strokovne javnosti; predstavitev sistema zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja; delavnice zdrave prehrane; program zdravstvenega varstva za predšolske romske otroke; spodbujanje zdravega načina življenja, da bi preprečili različne vrste zasvojenosti. Ciljne skupine projekta so bili ranljivi Romi ter zdravstveni delavci in strokovnjaki, ki delajo z Romi. Med projektom so med drugim razvili program zdravstvenega varstva v romskih naseljih, po katerem bodo Romom v prihodnosti nudili zdravstvene storitve in preventivne dejavnosti. Namen projekta je bil izboljšati obveščanje javnih uslužbencev, ki delajo z Romi, ter uskladiti in okrepiti medinstitucionalno sodelovanje.⁶⁰

NIJZ v Murski Soboti je v zadnjih šestih letih v romski skupnosti izvajal program promocije zdravja, imenovan "Khetaun ži sastipe - Skupaj za zdravje", v obliki tedenskih radijskih oddaj, ki se predvajajo na romskem radiu ROMIC in katerega cilj je krepiti zdravje Romov v skupnosti.⁶¹

V letu 2016 so potekale zdravstveno-izobraževalne delavnice, ki jih je financiralo MZ in izvajalo društvo Romani Union iz Murske Sobotice v sodelovanju z zdravstvenimi delavci. Delavnice so se začele maja 2016 in končale septembra 2016. V tem obdobju so strokovne ekipe (medicinske sestre, bolničarji-negovalci, strokovnjaki s področja prehrane (živilski tehnologi), farmacevti in drugi) obiskale 12 romskih naselij po vsej Sloveniji. Na podlagi izvedenih delavnic je bilo ugotovljeno, da je treba več spodbud nameniti povabilu Romov v zdravstvene ustanove (odnos do cepljenja, antibiotikov, razvojnih težav otrok, duševno zdravje). Iz pogovorov je bilo začutiti, da nezaupanje Romov do medicinskega osebja narašča, ker se pogosto počutijo diskriminirane. Najbolj ranljiva populacija znotraj romske skupnosti so otroci in ženske. Z izvajanjem preventivnih zdravstvenih delavnic je bilo ugotovljeno, da so takšne delavnice zelo pomembne in potrebne za izboljšanje

⁵⁹ Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf, str. 14

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

zdravstvenega stanja Romov, saj so praktično edina oblika, s katero jih lahko te vsebine dosežejo in so jim predstavljene na razumljiv način. Cilj tega programa je izobraževanje Romov, da se zavejo pomena zdravja in zdrave prehrane, pravočasno prepoznajo znake bolezni in poiščejo ustrezno pomoč.⁶²

Projekt »Uspešna vključitev Romov v okolje - zdrav življenjski slog« kot del Operativnega programa za izvajanje evropske kohezijske politike za obdobje 2014–2020 se je začel leta 2016 in ga je izvajal NIJZ v Murski Soboti. Njegov namen je bil dvig kompetenc zdravstvenih delavcev za bolj kompetentno delo z Romi pri zagotavljanju zdravstvenih storitev, sodelovanje zdravstvenih delavcev z romskimi pomočniki na področju zdravja Romov, spodbujanje zdravega načina življenja romske skupnosti na prilagojen način. Financiran je iz Evropskega socialnega sklada (45.000 EUR) in državnega proračuna (15.000 EUR), v letu 2017 je bilo 23.546 EUR namenjenih za usposabljanja in delavnice za 28 romskih pomočnikov in 40 udeležencev na delavnicah v romskih okoljih.⁶³

Boj proti diskriminaciji in anticiganizmu v zdravstvu

V Sloveniji obstaja inštitut zagovornika pravic pacientov.⁶⁴ Iz razpoložljivih poročil regionalnih zagovornikov je razvidno, da ni primerov, povezanih z anticiganizmom.⁶⁵

Rdeči križ Novo mesto naj Romov ne bi pustil v svoja skladišča za oskrbo, ko pridejo po pakete pomoči; Romom naj bi tudi povedali, da niso upravičeni do enkratne socialne pomoči.⁶⁶

Obnavljanje potreb najbolj ranljivih skupin med Romi

Raziskava iz leta 2009 '*Ocena rabe zdravstvenih storitev v populaciji romskih žensk in otrok v Sloveniji - prispevek k zmanjševanju neenakosti v zdravju*'⁶⁷ je pokazala, da je 90% Rominj vključenih v obvezno zdravstveno zavarovanje, brez razlike med regijami. Tiste, ki niso imele obveznega zavarovanja, nimajo statusa tujca v Sloveniji ali nimajo slovenskega državljanstva. V sistem dodatnega (zasebnega) zdravstvenega zavarovanja je vključenih tudi 74,2 odstotka romskih žensk iz Pomurja in 69 odstotkov Rominj iz drugih regij. To je sorazmerno malo glede na dejstvo, da je za posameznike, ki prejemajo denarno socialno pomoč, dodatno zdravstveno zavarovanje brezplačno. Vendar je poročilo iz leta 2009 - istega leta je bila uvedena ta ugodnost. Več kot 90 odstotkov romskih žensk in otrok ima izbranega splošnega zdravnika / pediatra, večina v dosegu 2-5 km. 80 odstotkov Rominj ima izbranega ginekologa. 96,6 odstotka romskih žensk iz Pomurja in 89,5 odstotka romskih žensk iz drugih regij je povedalo, da dobijo zdravstveno oskrbo, ko jo potrebujejo. 91 odstotkov romskih žensk iz pomurske regije in 75,2 odstotka romskih žensk iz drugih regij meni, da so deležne enake zdravstvene oskrbe kot neromske ženske. 94 odstotkov Rominj iz pomurske regije in 86 odstotkov romskih žensk iz drugih

⁶² Ibid.

⁶³ Vlada RS. 2018. Priloga 1 petega poročila Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji. Dostop : https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/Peto-porocilo_priloge/12370a308b/Priloga1_ukrepi-1.docx

⁶⁴

http://www.mz.gov.si/si/pogoste_vsebine_za_javnost/pacientove_pravice/zastopniki_pacientovih_pravic/

⁶⁵ Prekmurje 2016 :

http://www.mz.gov.si/fileadmin/mz.gov.si/pageuploads/pacientove_pravice/Letno_porocilo_zastopnikov_2016/Porocilo_2016_ZPP_Raj.pdf; Dolenjska 2017:

http://www.mz.gov.si/fileadmin/mz.gov.si/pageuploads/pacientove_pravice/Porocila_2017/Porocilo_Zlata_Reh_olj.pdf

⁶⁶ Intervju s strokovnjakom iz nevladne organizacije na področju vključevanja Romov

⁶⁷ Šelb, Jožica. 2009. Ocena rabe zdravstvenih storitev v populaciji romskih žensk in otrok v Sloveniji - prispevek k zmanjševanju neenakosti v zdravju. Dostop: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-WG7BOOBP/2d247d08-9e35-4976-ab38-bf5a813d55a0/PDF>

regij lahko uspešno komunicira z zdravniki in razume njihove napotke in nasvete. Navajajo tudi nekaj primerov neprimerne vedenja Romov in hkrati diskriminatornega vedenja zdravnikov. Vzroki za konflikte so v večini primerov čakalne dobe, posebne zahteve Romov glede tega, kaj si želijo dobiti od zdravnika (napotnica, določeno zdravilo) in hkrati nerazumevanje zdravnikov. Velika težava je tudi nepismenost romske populacije in razumevanje jezika, kar se kaže tudi v razumevanju navodil.

Leta 2017 je MZ v skladu s cilji Nacionalnega programa ukrepov 2017–2021 izvedlo javni razpis za sofinanciranje programov zdravstvenega varstva s poudarkom na zdravju romske mladine, žensk in otrok. Razpis je zagotovil sofinanciranje za leti 2017 in 2018. Namen razpisa je bil nuditi pomoč, svetovanje in oskrbo ranljivih romskih skupin, zlasti žensk in deklet. Predmet javnega razpisa so bile vsebine, povezane s spolno vzgojo, skrb za splošno in osebno higieno, kontracepcijo, samopregled dojk, zdravstveno, socialno in pravno varstvo najstniških mater in njihovih otrok, vlogo žensk v zvezi z odločanjem o rojstvu otrok, odnosom do vzgoje otrok. Posebna pozornost je bila namenjena pogostim nosečnostim in splavom pri mladoletnih dekletih ter kroničnim boleznim dihal majhnih otrok. Dejavnosti v okviru tega javnega razpisa naj bi potekale v romskih naseljih ali povsod, kjer se lahko ciljne skupine vključijo v največji možni meri. Na razpis so se prijavile tri organizacije:

- 1) Društvo Romani Union s programom »*Romska ženska - zdrava, enakopravna, odločna*«, ki je vključeval svetovanje in oskrbo 59 žensk v 3 romskih naseljih v Pomurju (Murska Sobota, Vanča vas-Borejci, Kamenci);
- 2) Rdeči križ Slovenije (enota Novo mesto) s programom "*Zdravstveno ozaveščanje Rominj - Zdravo*", ki je vključeval 160 Romov (60 odstotkov žensk) v dejavnostih, kot so preventivne zdravstvene delavnice v osnovni šoli Bršljin, preventivne meritve krvnega tlaka, krvnega sladkorja in holesterola, delavnice prve pomoči, mobilno svetovanje itd., in
- 3) Nacionalni inštitut za javno zdravje s programom "*Reproduktivno zdravje in zdrava spolnost - program ozaveščanja in izobraževanja romskih pomočnikov*", ki je vključeval pet delavnic za 20 romskih asistentov in 20 romskih žensk.

Programi vseh treh ponudnikov se v celoti financirajo v skladu z zahtevanimi sredstvi (skupaj 110.000 EUR, vsak program je prejel do 27.500 EUR). Izkušnje kažejo na eni strani, da so delavnice in dejavnosti dobro sprejete in zelo potrebne, po drugi strani pa je tema o spolnosti in spolnem zdravju še vedno tabu tema; negativne izkušnje so prisotne v zdravstvenem sistemu (zaradi kulturnih razlik, komunikacijskih ovir); in opazen je močan negativni vpliv bivanskih razmer.⁶⁸

Izkušnje nevladnih organizacij kažejo, da na področju reproduktivnega zdravja še vedno obstaja velik manjko ukrepov. Navajajo primer romske matere 15 otrok, ki še nikoli v življenju ni obiskala ginekologa in z njo (in drugimi romskimi ženskami, ki jih poznajo) nihče ni govoril o kontracepciji. Osebe nevladnih organizacij, ki so izvajale zdravstveno-izobraževalne delavnice v romskih naseljih, je opazilo, da Romkinje in Romi na splošno niso dobro obveščeni o preventivi v zdravju; da se bojijo ali ne zaupajo institucijam; predvsem pa, da je za mnoge največja ovira znanje in razumevanje zapletenega medicinskega jezika. Priporočili so, da se praksa romskih asistentov uvede tudi na področju zdravja.

⁶⁸ Vlada RS. 2018. Priloga 1 petega poročila Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji. Dostop : https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/Peto-porocilo_priloge/12370a308b/Priloga1_ukrepi-1.docx

IZOBRAŽEVANJE

Nizek dostop romskih otrok do kakovostnega izobraževanja vpliva na njihove zaposlitvene možnosti, bivalne razmere in zdravje. Dostop romskih otrok do (osnovnega) izobraževanja v Sloveniji je leta 2006 raziskoval Amnesty International⁶⁹, leta 2004 Mirovni inštitut⁷⁰ itd. Nekateri najpomembnejši izzivi na področju dostopa do izobraževanja Romov so:

- 1) Nizka vključenost v predšolsko izobraževanje: posledično imajo romski otroci manj možnosti za učenje slovenskega jezika in pridobivanje drugih spretnosti in znanj.
- 2) Slabe bivalne razmere prav tako prispevajo k nizki vključenosti romskih otrok v izobraževanje in njihovem slabšem uspehu. Skrb za osebno higieno ali opravljanje domačih nalog brez elektrike sta za romske otroke, ki živijo v nelegalnih romskih naseljih brez dostopa do javne infrastrukture, zelo težka.
- 3) Nekateri romski starši izobrazbe še vedno ne cenijo dovolj, ker v njej ne vidijo več možnosti za zaposlitev.⁷¹

Splošni strateški cilj na področju izobraževanja v Nacionalnem programu ukrepov 2017–2021 je izboljšati izobrazbeno strukturo Romov, izboljšati obisk romskih otrok v programih predšolske vzgoje in šoloobveznih romskih otrok v rednem izobraževanju ter povečati vključenost mladih in odraslih v nadaljevanje izobraževalnega procesa v skladu z načelom vseživljenjskega učenja. Izobraževanje je edino področje, kjer ima Slovenija ločeno strategijo. Prvi ukrep Nacionalnega programa ukrepov 2017–2021 na področju izobraževanja je reforma Strategije izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji. Strategija iz leta 2004 je bila že spremenjena leta 2011 – nova Strategija se osredotoča na področja, ki jih Strategija iz leta 2004 ni podrobneje obravnavala, kot so predšolska vzgoja in srednješolsko izobraževanje; dotika se tudi univerzitetne ravni, podiplomskega študija in izobraževanja odraslih. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ) načrtuje ponovno reformo Strategije.

Projekti, ki se osredotočajo na izobraževanje, so bili izvedeni že pred letom 2017. S projektom »*Dvig socialnega in kulturnega kapitala na območjih, kjer živijo predstavniki romske skupnosti*« (2010–2013), je bil narejen pomemben korak v razvoju inovativnih in kreativnih oblik vzgojno-izobraževalnega dela v romski skupnosti, s posebnim poudarkom na predšolski vzgoji, izobraževanju in usposabljanju učiteljev, socialnih delavcev in drugih strokovnjakov ter strokovnjakov iz nevladnih organizacij, ki delajo z romskimi otroki in mladostniki, ter za razvoj in izvajanje obšolskih in pristočnih dejavnosti za romske otroke, mladino in starše v romski skupnosti. Ta projekt je nadaljeval in nadgrajeval projekt "*Skupaj do znanja - uresničevanje ciljev strategije vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji*" (2014–2015), ki je deloval na treh osnovnih področjih: romski pomočniki, romski izobraževalni inkubatorji in obšolske dejavnosti.⁷²

⁶⁹ Amnesty International. 2006. False starts: The exclusion of Romani children from primary education in Bosnia and Herzegovina, Croatia and Slovenia. Access : <https://www.amnesty.org/download/Documents/76000/eur050022006en.pdf>

⁷⁰ Peace Institute. 2004. Roma in Public Education. Access : http://www2.arnes.si/~ljmiri1s/slo_html/publikacije/Roma_Slovenia.pdf

⁷¹ Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 2018. Četrto mnenje o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-slovenia-adopted-on-21-june-2017/16807843c7>

⁷² Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf

MIZŠ je leta 2016 pripravil obsežen petletni projekt "*Skupaj za znanje: izvajanje aktivnosti podpornih mehanizmov pridobivanja znanja za pripadnike romske skupnosti*"⁷³, ki ga financira pretežno ESS in se izvaja do leta 2021, osredotoča pa se na motivacijo romskih otrok za večjo udeležbo, vključenost in uspešnost v izobraževalnem sistemu preko ukrepov romskih asistentov, izobraževalnih inkubatorjev oziroma večnamenskih centrov ali prek obšolskih dejavnosti.

Izboljšanje dostopa do kakovostnega predšolskega izobraževanja in varstva

Eden najpomembnejših ukrepov v Nacionalnem programu ukrepov 2017–2021 je zgodnja vključitev romskih otrok v izobraževalni sistem, predvsem oblikovanje novih modelov predšolske vzgoje v romskih naseljih in vključevanje romskih pomočnikov v vrtce.

Sistem predšolske vzgoje je vzpostavljen poenoteno za vse otroke v starosti od enega do šestega leta (šoloobvezna starost) in je subvencioniran s strani države. Vsi otroci, stari 11 mesecev in več, imajo pravico do mesta v vrtcu. Vključitev otroka v vrtec ni obvezna, je odločitev staršev. Starši vrtec plačujejo - plačilo je odvisno od prihodkov staršev in sega od 0 do 80% celotne cene programa (v 2015/2016 je 4,3% otrok obiskovalo vrtec brezplačno, najvišje mesečno plačilo pa je bilo 530 EUR, z vključeno prehrano). Višino plačila vrtca za starše določi Center za socialno delo na podlagi lestvice, ki starše razvršča po plačnih razredih glede na dohodek in premoženje družine. Če več kot en otrok iz družine obiskuje vrtec, se višina plačila za drugega otroka zniža (30 odstotkov celotne cene), za tretjega otroka pa je obisk vrtca brezplačen.⁷⁴

Eden glavnih ciljev tako strategije kot projekta "*Skupaj za znanje: izvajanje aktivnosti podpornih mehanizmov pridobivanja znanja za pripadnike romske skupnosti*"⁷⁵ je zgodnje vključevanje v izobraževalni sistem, in sicer vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo v vrtcih vsaj dve leti pred začetkom osnovne šole, torej najpozneje pri štirih letih. Cilj vključevanja v vrtce je predvsem učenje jezika (slovenskega in romskega) in socializacija v izobraževalni ustanovi, kjer otrok dobi izkušnje in vedenjske vzorce, ki omogočajo lažji vstop in vključitev v osnovno šolo in povečanje deleža predšolskih romskih otrok v integriranih/klasičnih vrtcih, zlasti v zadnjem letu ali dveh pred začetkom osnovne šole. Na podlagi analize vključenosti Romov v predšolsko vzgojo na projektnih območjih so bili sklenjeni dogovori z določenimi vrtci. Romski pomočniki so bili aktivno vključeni v projektne dejavnosti - redno so sodelovali pri delu vrtcev ali pri izvajanju programov za predšolske otroke v večnamenskih centrih ali na področju obšolskih dejavnosti (sodelovalo je skupno 175 otrok, 78 v programih za predšolske otroke in 146 v programih obšolskih dejavnosti). Organizirane so bile dejavnosti, namenjene povečanju vpisa predšolskih otrok v vrtce, kot so na primer tedenski obiski bližnjih vrtcev z namenom skupnih aktivnosti z vrteškimi otroki, občasne skupne dejavnosti vzgojiteljev z otroki v naseljih, obveščanje staršev o pomenu predšolske vzgoje za lažje vključevanje v izobraževalni sistem itd. V letu 2017 se je nadaljevalo uspešno delo pripravljalnega vrtca v romskem naselju Kerinov grm (občina Krško), kjer so opazili določen porast vpisa otrok (15-20 otrok se je mesečno udeleževalo vrtca) in daljšo dnevno udeležbo. V tem vrtcu s sedežem v romskem naselju je bila posebna pozornost namenjena dejavnostim vzporednega vključevanja v integrirane vrtce, ki se običajno izvajajo tedensko v obliki skupnih dejavnosti v različnih enotah vrtca na Osnovni šoli Leskovec pri Krškem.

Eden izmed ukrepov Nacionalnega programa ukrepov 2017–2021 je tudi povečanje socialnega in kulturnega kapitala v romskih naseljih z izvajanjem izobraževalnih inkubatorjev (učna pomoč, izobraževalne aktivnosti in obšolske dejavnosti). V okviru

⁷³ <http://www.skupajzaznanje.si/>

⁷⁴ https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-77_en

⁷⁵ <http://www.skupajzaznanje.si/>

projekta *Skupaj za znanje* se izvajajo različne izobraževalne, ustvarjalne in športne aktivnosti za predšolske otroke, osnovnošolce in srednješolce v osmih večnamenskih centrih.⁷⁶ Glavne dejavnosti, ki so organizirane v večnamenskih centrih, so izobraževalne aktivnosti, kot so dodatna učna pomoč za romske osnovnošolce in srednješolce ter različne druge obšolske dejavnosti za osnovnošolce, predšolske otroke in njihove starše. S temi aktivnostmi se večnamenski centri in s tem romska naselja povezujejo z osnovnimi šolami, vrtci in drugimi lokalnimi ustanovami v lokalnem okolju. Ponudniki dejavnosti v večnamenskih centrih spodbujajo otroke in mlade k uspešnemu sodelovanju v izobraževalnem procesu, ustvarjanju poklicnih ciljev, večajo motivacijo in zanimanje za dokončanje osnovne šole in nadaljevanje izobraževanja. Večnamenski centri v romskih naseljih predvsem otrokom zagotavljajo kakovostno preživljanje prostega časa. Otroci, ki obiskujejo centre, imajo priložnost izkusiti uspeh, sprostitev, zadovoljstvo, prijateljstvo in priznanje ter pridobiti izkušnje skupinske dinamike in interakcije, sodelovanja v majhnih skupinah in nenazadnje tudi občutka odgovornosti in samostojnosti. Vključevanje in aktivno sodelovanje romskih otrok v večnamenskih centrih prispeva k povečanju njihovega socialnega in kulturnega kapitala. V prostorih večnamenskih centrov se izvajajo tudi programi predšolskih in obšolskih dejavnosti, izvajalci pa se povezujejo tudi z romskimi pomočniki in drugim strokovnim osebjem v šolah in vrtcih. V te dejavnosti je bilo do konca leta 2017 vključenih 925 otrok (v aktivnostih večnamenskih centrov je sodelovalo 517 otrok, v obšolskih dejavnostih pa 638 otrok).⁷⁷

MIZŠ ocenjuje, da sta najpomembnejša dosežka zgoraj omenjenih programov na področju izobraževanja povečano zaupanje romske skupnosti v dejavnosti predšolske in osnovnošolske vzgoje ter bolj pozitiven odnos Romov do izobraževanja nasploh. Napredek naj bi bil opazen zlasti pri spreminjanju odnosa romskih otrok in njihovih staršev, pri boljšem sprejemanju romskih pomočnikov, izobraževalnih dejavnosti v večnamenskih centrih in strokovnih delavcev, ki izvajajo obšolske in pristočasne dejavnosti.⁷⁸

Projektne dejavnosti so bile ocenjene kot ustrezne in potrebne, zlasti zaradi vsakodnevne prisotnosti v naseljih in dela na krepitvi zaupanja romskega prebivalstva; zaradi socializacije in omogočanja učenja slovenskega jezika; in ker dejavnosti vključujejo mehanizme za postopno vključevanje romskih otrok v redne vrtce in spodbujajo romske starše, da otroke vključijo v redne oblike predšolske vzgoje. Te projektne dejavnosti so bile ocenjene kot potrebna podpora k bolj sistemskim ukrepom.⁷⁹

Težava ostaja vključevanje romskih otrok v integrirane vrtce zunaj romskih naselij. Problema sta predvsem plačilo vrtca - medtem ko so pripravljali vrtci in inkubatorji brezplačni, integrirani vrtci niso (romske družine so običajno vključene v 1. ali 2. plačilni razred) ter organizacija prevoza. Nevladne organizacije opažajo, da je en izmed razlogov za manjši vpis romskih otrok v vrtec tudi dejstvo, da so starši večinoma brezposelni in zato ne potrebujejo nekoga drugega, ki bi skrbel za njihove otroke; da starši včasih ne vidijo dodane vrednosti predšolske vzgoje; pa tudi to, da prejmejo višjo socialno pomoč, če njihovi otroci niso vpisani v vrtec.

⁷⁶ <http://www.skupajzaznanje.si/vecnamenski-centri/>. 8 večnamenskih centrov je : VNC Vanča vas - Borejci, VNC Smrekec, VNC Vejar, VNC Šmihel, VNC Brezje, VNC Dobruška vas, VNC Kerinov grm, VNC Boriha

⁷⁷ Vlada RS. 2018. Priloga 1 petega poročila Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji. Dostop : https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/Peto_porocilo_priloge/12370a308b/Priloga1_ukrepi-1.docx

⁷⁸ Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop : https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf, str. 7.

⁷⁹ Mirovni inštitut. 2018. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018. Dostop : http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf

Nevladne organizacije so kritične do tega, da predšolski otroci v zgoraj omenjenih projektih niso vpisani v javne vrtce, ampak v projektne vrtce, ki niso del državnega izobraževalnega sistema, zato nihče ne ve, kaj se bo zgodilo po letu 2021 po koncu finančne perspektive EU, s katero se bo zaključilo tudi veliko projektov. Tudi varuh človekovih pravic je v svojem poročilu iz leta 2017 navedel, da so inkubatorji (predšolski večnamenski centri) posredno diskriminatorni. Težava ni le to, da so podstandardni, ampak z izjemo Krškega (Kerinov Grm), tudi ne prinašajo dolgoročnih učinkov, npr. večje število učencev, ki konča osnovno šolo. Nevladne organizacije izpostavljajo primer Osnovne šole Bršljin, kjer le 1 odstotek romskih otrok konča osnovno šolo, čeprav v romskem naselju že desetletja deluje vrtec in veliko deležnikov aktivno dela na tem področju. Mnenje nevladnih organizacij je, da brez sodelovanja drugih sektorjev ne bo dolgoročnih rezultatov.

Izboljšanje kakovosti izobraževanja do konca obveznega šolanja

Čeprav je izobraževanje edino področje, kjer ima Slovenija ločeno vladno strategijo in vlada poroča o vidnem izboljšanju stanja, je udeležba v izobraževanju med Romi še vedno nizka, zlasti po končanem osnovnem izobraževanju, obiskovanje pouka pa je med regijami različna (v Pomurski regiji večina romskih otrok obiskuje osnovno šolo in nekateri nadaljujejo s srednjo in visokošolsko izobrazbo, v jugovzhodni regiji in mestnih središčih pa sta tako obiskovanje kot uspešnost precej nižja).⁸⁰ V Osnovni šoli Bršljin Novo Mesto so septembra 2016 dejali, da na tej šoli samo 1 odstotek od približno 20-25 romskih učencev letno konča osnovno šolo. Na splošno je v šolskem letu 2014/2015 na območju Dolenjske in Bele krajine le 14 odstotkov romskih otrok končalo osnovno šolo.⁸¹

Obvezno osnovnošolsko izobraževanje v Sloveniji je organizirano v enotni strukturi devetletne osnovne šole, ki jo obiskujejo otroci, stari od šest do petnajst let. Osnovnošolsko izobraževanje zagotavljajo javne in zasebne šole (vendar manj kot 1 odstotek učencev obiskuje zasebne šole) in izobraževalne ustanove, ki so specializirane za otroke s posebnimi potrebami. Odrasli se izobražujejo v osnovnih šolah za odrasle na ljudskih univerzah.⁸²

Ena pomembnih značilnosti obveznega osnovnega izobraževanja v Sloveniji je, da ni nujno uspešno končati deveti razred osnovne šole, temveč le izpolniti osnovnošolsko obveznost - kar pomeni, da se lahko nekdo vpiše le devet let zapored v prvi razred in izpolni osnovnošolsko obveznost brez zaključene osnovnošolske stopnje izobraževanja. Velik problem predstavlja visok osip romskih učencev, npr. v Osnovni šoli Trebnje je bilo v šolskem letu 2017/18 v prvi razred vpisanih 10 romskih otrok, v devetem razredu pa noben. V šolskem letu 2016/2017 je bilo v Osnovni šoli Metlika v prvi razred vpisanih 11 romskih otrok, v deveti razred pa noben; na Osnovni šoli Milana Jarca v Črnomlju je bilo v prvem razredu 12 romskih otrok, v devetem pa le dva.⁸³

V Sloveniji nimamo uradnih podatkov o obiskovanju šole in osipu romskih otrok⁸⁴, le Amnesty International Slovenija in tednik Mladina letno zbirata te podatke, tako da direktno pokličeta šole z romskimi učenci. MIZŠ nima nobene analize stanja, nobenih podatkov, po drugi strani pa daje finančna sredstva za sanacijo stanja.

⁸⁰ Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 2018. Četrto mnenje o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-slovenia-adopted-on-21-june-2017/16807843c7>

⁸¹ <https://www.mladina.si/169183/napredek> and <https://www.amnesty.si/podatki-o-solskem-uspehu-romskih-otrok-kazejo-da-se-jih-pusca-na-cedilu.html>

⁸² https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/single-structure-education-integrated-primary-and-lower-secondary-education-35_en

⁸³ <https://www.mladina.si/169183/napredek> in <https://www.amnesty.si/podatki-o-solskem-uspehu-romskih-otrok-kazejo-da-se-jih-pusca-na-cedilu.html>

⁸⁴ Ibid.

Med letoma 2008 in 2015 je MIZŠ na podlagi Strategije iz 2004 in Strategije iz 2011 izvedel več nacionalnih projektov, v okviru katerih so bile izvedene zaveze in ukrepi iz strategij. Projekti „Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje I“ (2008–2011) in „Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje II“ (2011–2014), ki jih je financiral ESS, so uvedli in nadgradili delo romskih pomočnikov v osnovnošolskem izobraževanju in tako prispevali k soočanju z izzivom izostankov od pouka in doseganju boljše uspešnosti v šoli.

Spremenjena je bila tudi zakonodaja, tako da omogoča boljše pogoje za delo z Romi (npr. členi 25, 81 in 84 *Zakona o organizaciji in financiranju izobraževanja in usposabljanja*). Na podlagi zakonodaje so zagotovljena dodatna sredstva, na primer za pripravo učbenikov in učnih pripomočkov za osnovne šole, ter subvencioniranje cene le-teh. Obstajajo tudi posebni predpisi in standardi za izobraževanje in usposabljanje romskih otrok.⁸⁵ Šole, ki izobražujejo romske otroke, so upravičene do posebnih ugodnosti, kot so dodatna sredstva za individualno ali skupinsko delo z romskimi otroki; nižje število učencev v razredu; sredstva za prehrano, učbenike in izlete za romske učence; štipendije za vse romske študente, ki študirajo na pedagoških smereh.

Eden najpomembnejših ukrepov iz Nacionalnega programa ukrepov 2017–2021 je vključevanje romskih pomočnikov v osnovne šole. V letu 2018 je v okviru projekta *Skupaj za znanje* 27 romskih pomočnikov delalo v 32 osnovnih šolah in 9 vrtcih. Do konca leta 2017 je skupno 19 romskih pomočnikov doseglo 5. stopnjo izobraževanja na področju predšolske vzgoje; 5 romskih pomočnikov je nadaljevalo študij na visokošolskem programu predšolske vzgoje; 26 romskih pomočnikov je pridobilo nacionalno poklicno kvalifikacijo, 12 romskih pomočnikov pa je opravilo strokovni izpit na področju izobraževanja.⁸⁶ Dobra praksa vključevanja romskih pomočnikov je priznana s strani več mednarodnih organizacij, vključno s poročilom ECRI o Sloveniji iz leta 2014⁸⁷ in četrtem mnenjem Sveta Evrope o Sloveniji od leta 2018⁸⁸.

Vendar so romski pomočniki zaposleni na projektu do leta 2021, predstavniki nevladnih organizacij pa opozarjajo, da je od 60 zaposlenih v projektu le 20 Romov, od vseh romskih pomočnikov pa le približno 15 Romov, čeprav je veliko Romov zainteresiranih, da bi postali romski pomočniki in bi po potrebi tudi opravili prekvalifikacijo. Predstavniki romskih nevladnih organizacij so omenili, da je včasih prisotno vzajemno nezaupanje, če v romsko naselje pride dejavnosti izvajati Nerom.

Zavod RS za šolstvo je v okviru rednega usposabljanja strokovnjakov, ki delajo z romskimi učenci, decembra 2017 in januarja 2018 izvedel dva 16-urna seminarja na temo

⁸⁵ *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja* v 25. členu določa, da je ena od pristojnosti in nalog Sveta RS za splošno izobraževanje predlaganje programa dopolnilnega izobraževanja za romske otroke in sprejetje navodil za prilagojeno izvajanje programa za učence Rome. V 81. členu je določeno, da državni proračun določa sredstva za pripravo in subvencioniranje cene učbenikov in učil za osnovne šole, za izobraževanje Romov in del sredstev za osnovnošolsko izobraževanje Romov. 84. člen določa, da minister določa posebne predpise in standarde za izobraževanje in usposabljanje romskih otrok. *Zakon o vrtcih* v 7. členu določa, da se predšolska vzgoja romskih otrok izvaja v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi; in 14. člen določa, da se za vzgojo otrok Romov sprejmejo posebni predpisi in standardi. *Zakon o osnovni šoli* v 9. členu določa, da se osnovnošolsko izobraževanje pripadnikov romske skupnosti v Sloveniji izvaja v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi, posebni predpisi pa določajo posebna pravila za izvajanje dejavnosti predšolske vzgoje, metodologijo za določanje cen programov v vrtcih, ki izvajajo javno službo, ter norme in standarde za izvajanje programa osnovne šole.

⁸⁶ Mirovni inštitut. 2018. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf

⁸⁷ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). 2014. Poročilo o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-report-on-slovenia/16808b5c38>

⁸⁸ Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 2018. Četrto mnenje o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-slovenia-adopted-on-21-june-2017/16807843c7>

"Izobraževanje in usposabljanje romskih učencev v osnovnih šolah" (enega v Novem mestu in enega v Moravskih Toplicah). Na seminarje se je prijavilo 28 strokovnih delavcev. Glede na to, da NPUR ne predvideva nadaljnjega usposabljanja strokovnjakov, ki delajo z romskimi učenci, je bilo ocenjeno, da so ukrepi na tem področju neustrezni.⁸⁹

Predstavniki nevladnih organizacij pravijo, da veliko projektov, ki jih vodi država, v resnici nimajo smisla; da nimajo resničnega učinka (razen, da zaposleni na projektih dobijo plačo); da se financirajo nepotrebne dejavnosti; predvsem pa, da bi morala država sistematično zagotavljati projekte za vsa romska naselja, vključno z (ali zlasti) za manjša, ki sploh nimajo tekoče vode, ne pa le v največjih naseljih, kjer se izvaja že veliko dejavnosti. Težava je tudi v tem, da država nima merljivih ciljev, npr. do kdaj bo 50 odstotkov (ali 60, 70, 80 odstotkov) romskih osnovnošolcev redno končalo 9. razred osnovne šole. Nevladne organizacije so kritične tudi do ponudbe štipendij za Rome – slišali so že za zavrnjene vloge za štipendije - kot tudi do pomanjkanja mest v dijaških domovih za romske srednješolce.⁹⁰

Nevladne organizacije prav tako poudarjajo, da bi bilo treba problem predčasni, prisilnih in dogovorjenih porok povezati z izobraževanjem, saj se preko takih porok izobraževalna pot romske deklice pogosto konča - zapusti šolo in svojo družino, zaživi s partnerjevo družino in običajno kmalu zatem rodi. Študija iz leta 2014, ki jo je opravil Inštitut RS za socialno varstvo⁹¹, je ugotovila, da "obseg otroških in prisilnih porok v Sloveniji še zdaleč ni zanemarljiv, pri čemer motivi za prisilno poroko izhajajo predvsem iz patriarhalne družbene ureditve in so institucionalizirani skozi socialne oz. kulturne norme." Mnenje nevladnih organizacij je, da vlada glede tega vprašanja le organizira konference, vendar v resnici ne stori ničesar, ne izvaja nobenih preventivnih programov, zlasti na Dolenjskem, kjer se to pogosteje dogaja. Vlada se je tega vprašanja lotila tudi tako, da je junija 2017 Skupnost centrov za socialno delo Slovenije pripravila pisne smernice in priporočila za delo strokovnjakov CSD v primeru bega mladoletnikov v škodljiva okolja.

Podpora srednjega in visokošolskega izobraževanja, zlasti za poklice z visokim povpraševanjem na trgu dela

Srednješolsko izobraževanje v Sloveniji traja dve do pet let (tipična starost dijakov je 15-19 let). Izobraževalni programi srednjih šol vključujejo poklicne, strokovne in gimnazijske (splošne) programe.⁹²

Dopolnjena *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji* iz leta 2011⁹³ predlaga spodbujanje romskih učencev k nadaljevanju šolanja na srednjih šolah; ne le na različnih poklicnih šolah, temveč tudi v gimnazijah (splošni srednješolski program) . Strategija omenja, da je na področju srednješolskega izobraževanja potrebno predvsem zagotoviti možnosti za šolanje (bivanje v dijaških domovih, štipendije) in ukrepe za učno pomoč. Vendar podrobnih ukrepov ni naštetih. Romski pomočniki za zdaj niso prisotni v srednjih šolah.

⁸⁹ Mirovni inštitut. 2018. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018. Dostop:

http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf

⁹⁰ https://www.amnesty.si/modules/uploader/uploads/revija/file/AMNESTY_AKCIJA_3_2018_web.pdf

⁹¹ Inštitut RS za socialno varstvo. 2014. Prisilne poroke romskih deklic. Dostop: <https://www.irsv.si/upload2/Prisilne%20poroke%20romskih%20deklic.pdf>

⁹² https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/upper-secondary-and-post-secondary-non-tertiary-education-34_en

⁹³ Vlada RS. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 2011. Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji: (dopolnilo k Strategiji 2004). Dostop: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/projekti/Strategija_Romi_do_polnitev_2011.pdf

Na podlagi 12. člena *Zakona o štipendiranju*, ki določa splošne pogoje za pridobitev štipendije, lahko pripadniki romske skupnosti zaprosijo za štipendijo. Štipendije se podeljujejo za srednješolsko in visokošolsko izobraževanje, kar spodbuja pripadnike romskih skupnosti, da nadaljujejo z izobraževanjem po končanem obveznem osnovnošolskem izobraževanju. Štipendije se dodelijo za izobraževanje po izobraževalnem programu za pridobitev izobrazbe, za katero štipendist prejme javno veljavno listino ali diplomu, in so namenjene za delno kritje stroškov v zvezi z izobraževanjem. Program ukrepov 2017–2021 vključuje ukrep za spodbujanje informiranosti pripadnic in pripadnikov romske skupnosti o možnostih štipendiranja. Ukrep naj bi se izvajal preko osnovnih šol, centrov za socialno delo in lokalnih skupnosti v regijah, kjer se izobražujejo pripadniki romske skupnosti. Vendar izkušnje nevladnih organizacij kažejo, da se mnogi romski učenci te možnosti ne zavedajo. Omenjajo primere, ko romskim dijakom niso bile odobrene štipendije; zaskrbljeni so tudi zaradi pomanjkanja prostora v dijaških domovih.

Center za poklicno izobraževanje, ki izvaja projekt, financiran s strani ESS, „*Prenova poklicnega izobraževanja 2016–2021*“, je bil povabljen, da razmisli o možnosti vključitve romskih pomočnikov v projekt. Mednarodna konferenca o vajeništvu je potekala 28. septembra 2017; predstavniki romskih organizacij so bili povabljeni, a se jih niso udeležili. Pilotna uvedba vajeniške oblike srednješolskega poklicnega izobraževanja se je začela v začetku leta 2017, v pilotni projekt je bilo vključenih sedem šol.

Nevladne organizacije omenjajo, da za srednješolce in diplomante manjkajo ustrezni mehanizmi poklicnega usmerjevanja, zato se včasih zgodi, da kljub temu, da nekateri romski dijaki končajo srednjo ali poklicno šolo, ostanejo brezposelni, ker so izbrali poklic z nizkim povpraševanjem na trgu dela.

V skladu z vizijo in cilji *Resolucije o Nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji za obdobje 2013-2020 (ReNPIO13-20)*⁹⁴ je pozornost namenjena tudi izvajanju svetovalnih in informacijskih dejavnosti za ranljive skupine odraslih (vključno z Romi), izvajanju javno priznanih programov za manj izobražene, ranljive skupine in osipnike; in drugih neformalnih programov za izboljšanje osnovnih spretnosti.⁹⁵

Na področju visokega šolstva moramo omeniti Romski akademski klub⁹⁶, ustanovljen leta 2008 kot nevladna organizacija, ki si prizadeva predvsem za spodbujanje pomena izobraževanja za Rome in nasploh. Njihovi člani so večinoma romski študentje in diplomanti. Organizirajo dodatno učno pomoč za učence, dijake in študente, ustvarjalne in izobraževalne delavnice, predavanja, dobrodelne akcije, politično participacijo, sodelovanje v mednarodnih izmenjavah itd.

Boj proti diskriminaciji, segregaciji in drugim oblikam anticiganizma v izobraževanju

Slovenska zakonodaja ščiti pravico do izobraževanja in prepoveduje diskriminacijo, v zakonu in v praksi pa obstajajo razlike med "avtohtonimi" italijanskimi in madžarskimi manjšinami, ki imajo pravico do izobraževanja in šolanja v svojem jeziku in uživajo najvišjo

⁹⁴ Eden najpomembnejših dokumentov na področju izobraževanja odraslih je Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji za obdobje 2013-2020 (ReNPIO13-20), ki si prizadeva, da bi vsem odraslim državljanom Slovenije omogočili enake možnosti za kakovostno izobrazbo v vseh življenjskih obdobjih. Namen izvajanja te resolucije je odpraviti največje zaostanke v razvoju do leta 2020, zlasti na ravni osnovnih in poklicnih spretnosti odraslega prebivalstva, njegove izobrazbe in udeležbe v vseživljenjskem učenju. Ena od ciljnih skupin resolucije so ranljive odrasle osebe, vključno z Romi.

⁹⁵ Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf

⁹⁶ <https://www.rtvlo.si/lokalne-novice/romski-akademski-klub-praznuje-prvih-deset-let/464031>

stopnjo zaščite manjšin, "avtohtono" romsko skupnostjo, ki uživa nižjo raven zaščite, in "neavtohtonimi" Romi, katerih manjšinske pravice niso zaščitene.

Čeprav se segregacija v izobraževanju formalno ne izvaja več, vzgojne ustanove in javni vrtci v romskih naseljih (Pušča v občini Murska Sobota, Vejar v občini Trebnje, Brezje v občini Novo mesto in Kerinov Grm v občini Krško) vzbujajo zaskrbljenost, saj ne spodbujajo vključevanja⁹⁷. Državni organi se tega zavedajo in želijo spodbujati čim večje vključevanje romskih otrok v integrirane vrtce. Na primer, pri izvajanju projektnih aktivnosti projekta „Skupaj za znanje“ so vzpostavili sodelovanje z nekaterimi lokalnimi vrtci. Strokovno osebje lokalnih vrtcev obiskuje projektne dejavnosti in skupaj z drugimi izvajalci izvaja dejavnosti za romske otroke in za njihove starše. Starše želijo seznaniti z delom lokalnih vrtcev, si pridobiti njihovo zaupanje in jih spodbuditi k vpisu otrok v redne vrtce. Romski otroci, ki so vključeni v program v Dobruški vasi in ne obiskujejo rednih vrtcev, so občasno vključeni tudi v skupne dejavnosti, ki se izvajajo v rednih enotah lokalnega vrtca, s čimer se spodbuja njihovo večje vključevanje v redno predšolsko vzgojo. Da bi spodbudili vpis v redne vrtce, so romski otroci pripravljalnega vrtca v romskem naselju Kerinov Grm enkrat na teden vključeni v skupne dejavnosti, ki se izvajajo v rednih enotah lokalnega vrtca. Prevoz za romske otroke je zagotovljen v okviru projekta, saj si ga mnogi romski starši ne morejo privoščiti.⁹⁸

Delež romskih otrok, ki so napoteni v posebni program vzgoje in izobraževanja, ostaja problematičen. V šolskem letu 2017/2018 je bilo v šolah za otroke s posebnimi potrebami 6,18 odstotka večinskega prebivalstva in 12,2 odstotka Romov.⁹⁹ Drugi viri omenjajo, da je 1,5 od 100 otrok vpisanih v šole za posebne potrebe (vsak šestinšestdeseti otrok), pri Romih pa vsak enajsti otrok.¹⁰⁰

V skladu s slovensko zakonodajo je osnovno šolanje obvezno in brezplačno, vendar je dostopnost osnovnošolskega izobraževanja za Rome omejena zaradi pomanjkanja ustreznega izobraževanja učiteljev. Učitelji, ki delajo z romskimi otroki, so redko vključeni v posebno usposabljanje, na primer o romski kulturi in jeziku, ki bi pripomoglo k vključevanju romskih otrok in odpravilo negativne stereotipe in nizka pričakovanja.

Zaradi negativnih stereotipov imajo učitelji nizka pričakovanja do romskih otrok. Obstoječi učni načrti ne predstavljajo romske kulture in tradicije za vse učence. Večkulturni učni načrt, ki je predviden v Strategiji izobraževanja Romov, še vedno ni izveden. Zdi se, da so dejavnosti, ki jih v zvezi z romsko kulturo organizirajo osnovne šole in vrtci, odvisne od zavezanosti določene šole ali učitelja. Pogosto so omejene na dejavnosti v okviru mednarodnega dneva Romov ali na igranje in petje romske glasbe.¹⁰¹

V poročilu ECRI o Sloveniji iz leta 2014¹⁰² in v četrtem mnenju Sveta Evrope o Sloveniji iz leta 2018¹⁰³ so pohvalili obstoj izbirnega predmeta "Romska kultura" za učence tretje triade

⁹⁷ Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 2018. Četrto mnenje o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-slovenia-adopted-on-21-june-2017/16807843c7>

⁹⁸ Mirovni inštitut. 2018. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018). Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf

⁹⁹ <https://www.mladina.si/169183/napredek> and <https://www.amnesty.si/podatki-o-solskem-uspehu-romskih-otrok-kazejo-da-se-jih-pusca-na-cedilu.html>

¹⁰⁰ <https://www.mladina.si/176265/romi-s-posebnimi-potrebami>

¹⁰¹ <https://www.amnesty.org/download/Documents/76000/eur050032006sl.pdf>

¹⁰² European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). 2014. Poročilo o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-report-on-slovenia/16808b5c38>

¹⁰³ Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 2018. Četrto mnenje o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-slovenia-adopted-on->

v osnovni šoli, za katerega so učna gradiva pripravili Romi sami. Zaradi pomanjkanja usposobljenih učiteljev in majhnega zanimanja otrok, pa ta predmet ponuja le omejeno število šol. Romski jezik se poučuje tudi preko obšolskih dejavnosti, delavnic in seminarjev ter v vrtcih v romskih naseljih. Ena izmed ovir pri učenju romskega jezika je tudi nedokončana standardizacija jezika. Oktobra 2018 so razvili aplikacijo za pametne telefone, s katero je možno preko igre izboljšati besedišče tako v slovenskem in romskem jeziku. Za zdaj je vključeno le prekmursko narečje romskega jezika, v prihodnje nameravajo vključiti tudi dolensko narečje.¹⁰⁴

[21-june-2017/16807843c7](#)

¹⁰⁴ Mirovni inštitut. 2018. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf

PRIPOROČILA

Zaposlovanje

- 1) Vlada bi morala razviti strategijo zaposlovanja Romov; ta bi morala vključevati programe, prilagojene potrebam Romov, s posebnim poudarkom na romskih ženskah.
- 2) Javna dela za Rome bi morala biti časovno neomejena, plačilo pa bi moralo biti izenačeno z minimalno plačo.
- 3) Na področju zaposlovanja bi bilo potrebno uvesti programe, specifično zasnovane za Rome.
- 4) Več bi moralo biti subvencij za delodajalce, ki zaposlujejo Rome.
- 5) Več bi bilo potrebno storiti za informiranje, motiviranje in omogočanje odraslim Romom, da končajo vsaj osnovnošolsko raven izobraževanja preko programov izobraževanja odraslih.
- 6) Rome bi bilo potrebno informirati, kako vložiti pritožbe, ko se počutijo diskriminirane s strani potencialnih ali trenutnih delodajalcev.
- 7) Splošno javnost in delodajalce je potrebno nadalje ozaveščati o rasni diskriminaciji pri zaposlovanju.
- 8) Potrebno bi bilo prilagoditi sistem socialnih prejemkov in razmerje med denarno socialno pomočjo in minimalno plačo, ali sprejeti druge ukrepe, da bi odpravili oviranje za zaposlovanje.
- 9) Romskim organizacijam bi bilo potrebno ponuditi najvišje možno število javnih del.

Bivanjske razmere in bistvene javne storitve

- 1) Vlada bi morala razviti strategijo na področju bivanjskih razmer za Rome, vključno s konkretnimi cilji in ukrepi s časovnicami in predvidenimi sredstvi.
- 2) Potrebna bi bila nadaljnja legalizacija romskih naselij, kjer koli je to mogoče.
- 3) Vlada bi morala izvesti pritisk na lokalne skupnosti, da romska naselja vključijo v svoje prostorske načrte in izpolnijo zakonske in finančne obveznosti do romskih skupnosti.
- 4) Dostop do osnovne infrastrukture in bistvene javne storitve bi moral biti zagotovljen vsem romskim naseljem, ne glede na njihov status.
- 5) Dobro prakso razvojnega načrta infrastrukture romskega naselja Žabjak-Brezje je treba po potrebi uporabiti za vsa romska naselja.
- 6) Rome bi bilo treba informirati, kako vložiti pritožbe, ko se na trgu nepremičnin počutijo diskriminirane.
- 7) Občine bi morale biti obvezane k objavi razpisov za neprofitna stanovanja v določenem časovnem obdobju in zagotoviti, da merila za odobritev neprofitnega stanovanja niso diskriminatorna in da se vse prijavitelje pri presoji njihovega statusa obravnava enako.
- 8) Rome bi bilo treba informirati o možnosti prošnje za subvencijo najemnine, če v njihovi občini eno leto ni bilo razpisa za neprofitna stanovanja.

Vpliv zdravstvenih politik na Rome

- 1) Vlada bi morala razviti strategijo zdravstvenega varstva Romov.
- 2) Zdravstveno-izobraževalni in preventivni projekti bi se morali redno in sistematično izvajati v vseh romskih naseljih.
- 3) Potrebno bi bilo uvesti romske zdravstvene mediatorje/pomočnike na podlagi dobre prakse romskih pomočnikov v vrtcih in osnovnih šolah.
- 4) Rome bi bilo potrebno učinkovito obveščati o dopolnilnem zdravstvenem zavarovanju in dejstvu, da ga krije država, če oseba prejema denarno socialno pomoč.
- 5) Zloženke o zdravju in drugo gradivo, povezano z zdravjem, bi moralo biti izdano tudi v romskem jeziku.
- 6) Vlada naj še naprej podpira zdravstveno nego in zdravstveno-izobraževalne dejavnosti, ki se osredotočajo na zdravje romskih žensk in deklet.
- 7) Potrebno bi bilo storiti več za usposabljanje zdravstvenih delavcev, ki delajo z Romi.

Izobraževanje

- 1) Romske starše je potrebno seznaniti s pomembnostjo predšolske vzgoje.
- 2) Za romske starše bi bilo potrebno ustvariti zaposlitvene možnosti, da bi lahko izboljšali njihov življenjski standard in povišali udeležbo otrok v vrtcih.
- 3) Romski otroci bi morali biti vključeni v integrirane vrtce vsaj nekaj let pred začetkom osnovne šole.
- 4) Romske pomočnike je potrebno vključiti v vse vrtce z romskimi otroki.
- 5) Uspešne izobraževalne projekte je treba sistematično multiplicirati v vseh romskih naseljih.
- 6) Vlada bi morala začeti zbirati in spremljati podatke o obiskovanju pouka, uspehu in osipu romskih otrok.
- 7) Uvesti bi morali redna, sistematična in obvezna izobraževanja za učitelje, ki delajo z romskimi otroki.
- 8) Problem zgodnjih, prisilnih in dogovorjenih porok v romskih skupnostih bi bilo treba učinkoviteje reševati.

BIBLIOGRAFIJA

- Amnesty International. 2006. False starts: The exclusion of Romani children from primary education in Bosnia and Herzegovina, Croatia and Slovenia. Dostop: <https://www.amnesty.org/download/Documents/76000/eur050022006en.pdf>
- Amnesty International. 2011. Vzporedna življenja: Romom v Sloveniji niso zagotovljena pravici do ustreznega bivališča in vode. Dostop : http://www.amnesty.si/media/uploads/files/vzporedna_zivljenja.pdf
- Belović, Zaletel Kragelj, Farkaš Lainščak. 2015. Z zdravjem povezan življenjski slog Romov (prispevek k zmanjševanju neenakosti v zdravju). Nacionalni inštitut za javno zdravje Murska Sobota. Dostop: http://rak-ms.si/media/publikacije/ZZV_zivljenski_slog_romov_SLO_TISK_zmajnsano.pdf
- Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 2018. Četrto mnenje o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-slovenia-adopted-on-21-june-2017/16807843c7>
- European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). 2014. Poročilo o Sloveniji. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-report-on-slovenia/16808b5c38>
- Inštitut RS za socialno varstvo. 2014. Prisilne poroke romskih deklic. Dostop: <https://www.irssv.si/upload2/Prisilne%20poroke%20romskih%20deklic.pdf>
- Mirovni inštitut. 2004. Roma in Public Education. Dostop: http://www2.arnes.si/~ljmiri1s/slo_html/publikacije/Roma_Slovenia.pdf
- Mirovni inštitut. 2018. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf
- Šelj, Jožica. 2009. Ocena rabe zdravstvenih storitev v populaciji romskih žensk in otrok v Sloveniji - prispevek k zmanjševanju neenakosti v zdravju. Dostop: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-WG7BOOBP/2d247d08-9e35-4976-ab38-bf5a813d55a0/PDF>
- Vlada RS. 2017. Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/NPUR_2017_2021.pdf
- Vlada RS. 2018. Peto poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v sloveniji – Poročilo o uresničevanju obveznosti na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07). Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/0695c46585/Peto_porocilo_Romi.pdf
- Vlada RS. 2018. Priloga 1 petega poročila Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji. Dostop : https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/Peto-porocilo_priloge/12370a308b/Priloga1_ukrepi-1.docx
- Vlada RS. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 2011. Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji: (dopolnilo k Strategiji 2004). Dostop: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/projekti/Strategija_Romi_dopolnitev_2011.pdf

